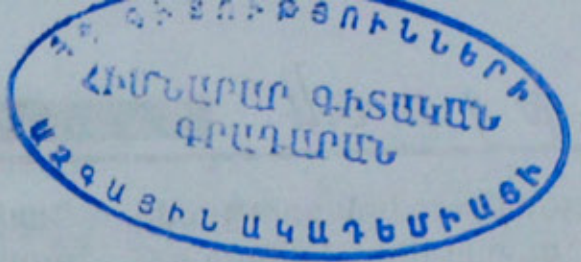

Գիտություն

ՓԵՏՐՎԱՐ
2
(243)
2012 թ.

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթ • Հրատարակվում է 1993 թ. փետրվարից

Վերընարվեցին իրենց պաշտոններում

Վերջերս ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը իր նիստերում միաձայն վերընտրեց ՀՀ ԳԱԱ մի շարք ինստիտուտների տնօրեններին:

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Զոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, տնտեսագիտական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վլադիմիր Յարուկունյանը: Նա ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը զբաղեցնում է 2006 թ.-ից: Վլադիմիր Յարուկունյանն ավելի քան 75 գիտական աշխատությունների հեղինակ է, այդ թվում՝ 7 գրքի համահեղինակ:

ՀՀ ԳԱԱ Յարուկունյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց պատմական գիտությունների թեկնածու Յայկ Դեմոյանը: Նա թանգարան-ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը զբաղեցնում է 2006 թ.-ից: Յայկ Դեմոյանը 40 աշխատությունների հեղինակ է, որոնցից 8-ը՝ մենագրություն: Յայկ Դեմոյանի հիմնական աշխատությունները նվիրված են Ղարաբաղյան հակամարտությանը, Թուրքիայի և Ադրբեջանի նորագույն պատմությանը, ազգային ինքնությանը:

ՀՀ ԳԱԱ մեխանիկայի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց ֆիզիկամաթեմատիկական գի-

տությունների դոկտոր Վահրամ Յակոբյանը: Նա ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում աշխատում է 2006 թ.-ից: 65 գիտական հոդվածի և 1 մենագրության հեղինակ է: Վահրամ Յակոբյանը զբաղվում է առաձգականության և առաձգամածուցիկության մաթեմատիկական տեսությամբ, կոնտակտային և խառը եզրային խնդիրներով, հոծ մարմիններին բարակապատ տարրերից ուժի փոխանցման հարցերով, քայքայման մեխանիկայով, սինգուլյար ինտեգրալ հավասարումների կիրառություններով, մաթեմատիկական ֆիզիկայի հատուկ ֆունկցիաներով:

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Գ. Մանվելյանի անվան ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն վերընտրվեց տեխնիկական գիտությունների դոկտոր Նիկոլայ Կոնյալանը: Նա ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը զբաղեցնում է 2006 թվականից: Նիկոլայ Կոնյալանը 173 գիտական հոդվածների և հեղինակային վկայագրերի, 2 ուսումնական ձեռնարկի հեղինակ է:

ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն վերընտրվեց կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Բոյաջյանը: Նա ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը զբաղեցնում է 2006 թվականից: Աննա Բոյաջյանը 270 գիտական աշխատությունների հեղինակ է:

ՀՀ ԳԱԱ Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինս-

տիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն ընտրվեց կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Իրինա Մեխիսեթյանը: Նա 127 գիտական աշխատությունների հեղինակ է:

ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն վերընտրվեց ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր Արտակ Մկրտչյանը: Ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը նա զբաղեցնում է 2006 թ.-ից: Նա 80-ից ավելի գիտական աշխատությունների հեղինակ է: Արտակ Մկրտչյանը Ամերիկյան քիմիական ընկերության, ՌԴ Դուբնայի միջուկային հետազոտությունների կենտրոնների հետ Յայ-ռուսական հանձնաժողովի անդամ է, ՌԴ Պրոխորովի անվան ճարտարագիտական գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան անդամ:

ՀՀ ԳԱԱ Բյուրականի աստղաֆիզիկական աստղադիտարանի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու Յայկ Յարուկունյանը: Նա աստղադիտարանի տնօրենի պաշտոնը զբաղեցնում է 2004 թ.-ից: 54 գիտական աշխատությունների հեղինակ է: Յայկ Յարուկունյանը Միջազգային աստղագիտական միության, Եվրոպական աստղագիտական ընկերության անդամ է, ՄԱՄ-ի «Աստղագիտական կրթություն» հանձնաժողովի ներկայացուցիչ:

Սարկոզին պատրաստ է ներկայացնել նոր օրինագիծ, եթե...

Ֆրանսիայի պրեզիդենտ Նիկոլա Սարկոզին վճռականորեն է տրամադրված, և եթե Սահմանադրական խորհուրդը հակասահմանադրական ճանաչի օրինագիծը Յայկ Գեղասպանության ժխտումը քրեականացնելու վերաբերյալ, ապա ինքը պատրաստ է ներկայացնել նոր օրինագիծ:

Այս մասին Ֆրանս Պրեսին հաղորդեցին Ֆրանսիական նախարարները: Այս հայտարարությունը Սարկոզին արել է Ֆրանսիայի նախարարների խորհրդի նիստում:

Սարկոզին միաժամանակ քննադատել է այն նախարարներին, որոնք դեմ են հայտնի օրինագծին, և որոնց թվում են արտաքին գործերի նախարար Ալեն Ժյուսկենը, մթերումների, գյուղատնտեսության և ձկնորսության նախարար Բրունո Լեմերը՝ հայտարարելով, որ «նրանք իրենց ականջներից այն կողմ ոչինչ չեն տեսնում և չեն ցանկանում տեսնել անցյալը»:

Նիկոլա Սարկոզին միաժամանակ հայտարարել է, թե Սահմանադրական խորհրդի կողմից օրինագծի մերժումը կստիպի վերանայել նաև Դոկտրինայի մերժումը՝ քրեականացնող օրենքը:

Ի դեպ, Ֆրանսիայի իրեաների միության ներկայացուց-

չական խորհրդի հետ հանդիպման ժամանակ, կրկին անդրադառնալով Յայկ Գեղասպանությունը քրեականացնող օրենքին, Ֆրանսիայի նախագահը նշել է. «Թուրքիան մեծ պետություն է: Սակայն իրապես հզոր լինելու համար յուրաքանչյուրը պետք է նայի իր պատմությանը: Պետք է նայել պատմության ինչպես մութ, այնպես էլ լուսավոր հատվածներին:

Թուրքիայի համար ավելի պատվաբեր կլինի վերանայել սեփական պատմությունը: Մենք դա Թուրքիային ասում ենք որպես ընկեր պետություն:

Այո, մենք թույլ չենք տալիս ժխտել ցանկացած ցեղասպանություն: Այստեղ ոչ թե նախընտրության, այլ համոզմունքների խնդիր է»:

Ի դեպ, սեփական պատմությունը նայելու համար պետք չէ հեռու գնալ, այլ պարզապես ժամոքանալ հայ նշանավոր պատմաբանի նոր ուսումնասիրությանը, որը նվիրված է անցյալ դարասկզբի ստամբուլյան դատավարություններին, որտեղ թուրքական դատարանը երիտթուրքերի ոճրագործությունները բնութագրեց որպես ծրագրված ցեղասպանություն:

Պրոֆ. Վահագն Տատրյանը թուրքերին առերեսում է իրենց պատմության հետ

Ինչպես հաղորդել է Կանադայում գործող «Ձորյան ինստիտուտը»՝ փետրվարի 10-ին տեղի Յայ բարեգործական ընդհանուր միության կենտրոնում տեղի է ունեցել պրոֆ. Վահագն Տատրյանի դասախոսությունը «Յայկ Գեղասպանությունը իրականացնողների դատավարությունների նշանակությունը» թեմայով:

Յետպատերազմյան զինվորական հատուկ տրիբունալները հստակորեն և իրավական բնութագրամբ ցույց տվեցին, որ երիտթուրքերի առաջնորդների մտադրությունը ցեղասպանություն իրագործելն էր երկրի հայ քաղաքացիների դեմ: Տատրյանը ներկայացրել է իր նոր գիրքը «Դատավարություն Ստամբուլում» խորագրով, որը նա գրել է Թաներ Աբչամի համահեղինակությամբ:

Գիրքը, որի պատրաստման համար տասնմեկ տարի է պահանջվել, առաջին անգամ անգլերեն լեզվով հանրությանն է ներկայացնում դատավարության իրավական փաստաթղթերը:

ՀՀ ԳԱԱ-ում կայացավ նոր գրքի՝ «Յայերի ներդրումն Օսմանյան կայսրությունում» մենագրության շնորհանդեսը

ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի ղախվածում տեղի ունեցավ պատմական գիտությունների դոկտոր Հասմիկ Ստեփանյանի հեղինակած «Յայերի ներդրումն Օսմանյան կայսրությունում» մենագրության շնորհանդեսը: Գիրքը նվիրված է Թուրքիայի Հայոց պատրիարքարանի հիմնադրման 550-ամյա հոբելյանին (1461-2011 թթ.):

Մենագրությունը ներկայացնում է Օսմանյան կայսրության պալատական, դիվանագիտական, վարչական, դատական, զինվորական բնագավառ-

ներում, բանակում ու նոր զարգացող բուրժուական հարաբերությունների մաս հանդիսացող բանկային, արդյունաբերական, ապահովագրական համակարգերում, ինչպես նաև բժշկության, քաղաքաշինության, արհեստների, առևտրի, գիտության, ճարտարապետության, կերպարվեստի, լուսանկարչության, քաղաքի, երաժշտության, կիրառական արվեստների, սպորտի, հասարակական կազմակերպությունների ոլորտներում ու երկրի տնտեսության համար նոր ձևավորվող կարևորագույն ճյուղերում արևմտահայության ունեցած մեծազույց ներդրումը:

Այս աշխատությունը կոչված է լրացնելու մեր պատմության բազմաթիվ ճեղքվածքները, վերաբերվելու և թուրքացման, խեղաթյուրման սպառնալիքից փրկելու մեր մշակույթի մի կարևոր և անքակտելի մասը: Այն կարող է հիմք ծառայել բազմաթիվ նոր ուսումնասիրությունների համար:

Գրքի հեղինակ Հասմիկ Ստեփանյանի խոսքերով վարչապետ Տիգրան Սարգսյանը հանձնարարել է մշակույթի

նախարարությանը՝ զբաղվել գրքի ռեսերեն հրատարակության խնդրով:

«Յայերի ներդրումն Օսմանյան կայսրությունում» մենագրության հեղինակ Հասմիկ Ստեփանյանը շուրջ 40 տարի աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտում: Նրա աշխատությունները գլխավորապես նվիրված են հայատառ թուրքերին մշակույթին՝ ձեռագիր, տպագիր գրականությանը, պարբերական մամուլին, նրա երախտավորներին, հայ-թուրքական մշակութային հարաբերություններին և երկրի տարբեր ասպարեզներում մրանց համագործակցության արժևորմանը:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

Սևանի պահպանությունը՝ գերխնդիր

«Գիտություն» թերթի հարցերին պատասխանում է ՀՀ նախագահին առընթեր Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի նախագահ Վլադիմիր ՄՈՎՍԻՍՅԱՆԸ:

- Պարոն Մովսիսյան, ի՞նչ խնդիրներ են դրված Սևանի հիմնահարցերի հանձնաժողովի գործունեության հիմքում և ինչպե՞ս են դրանք լուծվում:

- ՀՀ նախագահին առընթեր Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի աշխատանքային գործունեության հիմքում դրված են Սևանա լճի պահպանման, պաշարների վերականգնման, վերարտադրման, բնականոն զարգացման և օգտագործման հետ կապված անհրաժեշտ միջոցառումների մշակումն ու առաջարկությունների ներկայացումը, ինչպես նաև մեր հանձնաժողովի կողմից մշակված և ներկայացված միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության 2010թ. հունիսի 24-ի N876 որոշման կատարման համակարգումն ու աջակցությունը:

Անցած երեք տարիների ընթացքում հանձնաժողովի աշխատանքային խմբերի նիստերում կատարվել են Սևանի էկոհամակարգում ստեղծված իրավիճակի մանրամասն վերլուծություններ, վեր են հանվել հիմնական թերություններն ու դրանց ծնող պատճառները, մատնանշվել են լճի բնական պաշարների պահպանման, վերականգնման, վերարտադրության, բնականոն զարգացման և օգտագործման հիմնական ուղիները:

Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի մշակած առաջարկությունները ՀՀ նախագահի հանձնարարականով ուղարկվել են ՀՀ կառավարություն՝ շահագրգիռ բոլոր կողմերի հետ քննարկելու և համապատասխան ծրագիր կազմելու նպատակով:

ՀՀ կառավարությունը 2010 թվականի հունիսի 24-ի N876-Ն որոշումով հաստատել է Հայաստանի Հանրապետության նախագահին առընթեր Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի աշխատանքային ծրագրին համապատասխան մշակված և հանձնաժողովի գործունեությունը ներկայացված միջոցառումների ժամանակացույցը:

Հաստատված ժամանակացույցով նախատեսվում է իրականացնել թվով 43 միջոցառումներ, որոնց համար մոտակա տարիներին ֆինանսավորման տարբեր աղբյուրներից կհատկացվի ավելի քան 44 մլրդ դրամ:

Ուզում եմ հատուկ ընդգծել, որ ՀՀ կառավարության վերոհիշյալ որոշումը վերջին 30 տարիների ժամանակահատվածի համար ամենախաղեպես է թե՛ իրականացվելիք միջոցառումների կարևորությամբ և թե՛ ֆինանսավորման ծավալների առումով:

Հանձնաժողովը, ՀՀ համապատասխան նախարարությունները, «Սևան ազգային պարկ» ՊՈԱԿ-ի խորհուրդը և ՀՀ Ֆեդերացիայի մարզպետարանը ծավալուն գործնական աշխատանք են կատարել հանձնաժողովի 2011թ. աշխատանքային ծրագրով, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության N 876 որոշմամբ նախատեսված Սևանի պահպանմանն ու վերականգնմանն ուղղված հիմնահարցերի լուծման ուղղությամբ: Արդյունքում իրականացվել են մի շարք կարևորագույն միջոցառումներ:

- Պարոն Մովսիսյան, ինչպես դուք նշեցիք, հիմնական խնդիրներից է լճի մակարդակի բարձրացումը: Ի՞նչ է արվել այդ ուղղությամբ:

- Լճի մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ արվել է հետևյալը՝

* «Արփա-Սևան» ՓԲԸ-ի կողմից դրական աշխատանք է կատարվում Աբու-Դաբի Չարգացման հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող Արփա-Սևան թունելի հիմնանորոգման ծրագրի շրջանակներում թունելի վթարային հատվածների վերականգնման ուղղությամբ: 2011 թվականի դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ ի-

րականացված է թունելի 282 գծամետր երկարությամբ հատակի և 462 գծամետր երեսարկի վերականգնման աշխատանքներ՝ 2432 մլն դրամ արժեքով: Այս ծրագիրը կավարտվի 5 տարիների ընթացքում և կապահովի թունելի անխափան գործունեությունը:

* Որոշակի դրական աշխատանք է կատարվել Սևանից ոռոգման նպատակով ջրի բացթողումները կարգավորելու և նվազեցնելու գործում: Անցած երեք տարիների ընթացքում Սևանա լճից (միջին տարեկան կտրվածքով) բաց է թողնվել 150 մլն. խմ. ջուր, նախորդ երեք տարիների միջինի 203 մլն. խմ. դիմաց:

* Սևանից բաց թողնվող ոռոգման ջրի կորուստները նվազեցնելու նպատակով Հազարամյակի մարտահրավեր հիմնադրամ-Հայաստան ծրագրի շրջանակներում արդեն ավարտվել են՝

ա) Արտաշատի, Արզնի-Շամիրամի և Ստորին Հրազդանի մայր ջրանցքների առաջին և երկրորդ հերթերի

37.5 կմ հատվածներում վերականգնման աշխատանքները: Ծրագրի արժեքը կազմել է 7290 մլն դրամ:

բ) Արզնի-Շամիրամի, Ստորին Հրազդանի, Արտաշատի և Կոտայքի ոռոգման համակարգերից սնվող 3-րդ կարգի ջրանցքների վերականգնման աշխատանքները որոնց արժեքը կազմում է շուրջ 1,7 մլրդ դրամ:

գ) Արարատյան հարթավայրում ոռոգելի երկրագործության զարգացման և արդյունավետության բարձրացման նպատակով իրականացվել է հողերի մելիորատիվ վիճակի բարելավման, հարթավայրի կոլեկտորադրենաժային ցանցի տեխնիկական վիճակի կարգավորման և կատարելագործման աշխատանքները (7.5 մլրդ դրամ), ինչպես նաև Մխչյանի և Ռանչպարի պոմպակայանների վերականգնման աշխատանքները (5.6 մլրդ դրամ):

* Ավարտին է մոտենում Մարմարիկի ջրամբարի շինարարությունը, որում նախատեսվում է ամբարել 23 մլն. խմ ջուր, որը կնպաստի Սևանից ոռոգման նպատակով բաց թողնվող ջրի ծավալների նվազեցմանը:

Վերը թվարկած միջոցառումների իրականացման, ինչպես նաև կլիմայական բարենպաստ պայմանների շնորհիվ Սևանի մակարդակը 2012 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ 2011 թվականի նույն ժամանակամիջոցի համեմատությամբ բարձրացել է 23 սմ: Ընդհանրապես 2002 թվականից առ այսօր Սևանի մակարդակը բարձրացել է 3մ 80սմ-ով, որից վերջին երեք տարիներին՝ 1մ 28սմ-ով:

- Պարոն Մովսիսյան, այսօր հարցերի հարցը մաքուր քաղցրահամ ջուր ունենալն է: Անցյալ տարի ի՞նչ միջոցառումներ են ձեռնարկվել այդ ուղղությամբ:

- Նախ և առաջ հանձնաժողովի կողմից մշակվել է «Սևանա լճի էկոհամակարգի և ջրաբանական մոնիտորինգի համալիր ծրագիրը»: Ծրագիրը հաստատվել է ՀՀ կառավարության որոշմամբ:

Ծրագրում նախատեսված միջոցառումների իրականացումը հնարավորություն է ստեղծում Սևանա լճում և ավազանի գետերում էֆտրոֆացնող, տոքսիկ և աղտոտող նյութերի չափաքանակները վերահսկելու ժամանակակից էկոլոգիական մոնիտորինգային ցանց ձևավորելու, Սևանի ավազանի օդում, ջրում և ցամաքում ընթացող պրոցեսները կառավարելի դարձնելու, հսկայածավալ կապիտալ ներդրումների արդյունավետությունը բարձրացնելու և այդ կերպ ջրի որակը բարելավելու ուղղությամբ:

* Վերականգնման և զարգացման եվրոպական բանկի հետ համագործակցության ծրագրի շրջանակներում

Գավառ, Մարտունի, Վարդենիս, Սևան և Ջերմուկ քաղաքներում կառուցվել է 26 կմ կոյուղագիծ 3.2 մլրդ դրամ գումարով: Գերմանական «Լյուդվիգ Պֆեյֆեր» ընկերությունը սկսել է Գավառ, Մարտունի և Վարդենիս քաղաքներում մաքրման կայանների կառուցման աշխատանքները՝ ծրագրով նախատեսված բոլոր տեղամասերում: Կոյուղագծերի և մաքրման կայանների կառուցման մրցույթների արդյունքում տնտեսվել է մոտ 2.6 մլն եվրո գումար, որը առաջիկայում կօգտագործվի ծրագրում ներառված քաղաքներում լրացուցիչ 20կմ կոյուղացանցների կառուցման համար: Արդեն իսկ լրացուցիչ կառուցվել է 11 կմ կոյուղագիծ:

* ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի կողմից շարունակվում են բանակցությունները Վերականգնման և զարգացման եվրոպական բանկի հետ Սևանի ավազանի մյուս խոշոր բնակավայրերի ջրամատակարարման, կոյուղացման և կեղտաջրերի մաքրման համալիր ծրագրի մշակման ուղղությամբ:

* Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի և ՀՀ բնապահպանության նախարարության կողմից մշակված առաջարկությունների հիման վրա մշակվել է 2011թ. ՀՀ պետական բյուջեի շրջանակներում «Սևանա լճի ջրածածկ անտառտնկարկների մաքրման ծառայություններ» ծրագիրը, ըստ որի 2011թ. ընթացքում մաքրվել է 275 հա անտառածածկ տարածք, որից 205 հա «Վաթերմաստեր» մեքենայի միջոցով:

* Մշակվել է «Սևանա լճի շրջակայքում նոր անտառաշերտերի հիմնման ծրագիրը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, որով նախատեսվում է Սևանա լճի շրջակայքում հիմնել 1108 հա անտառաշերտեր: Որոշման նախագիծը 2012թ. առաջին կիսամյակում կներկայացվի ՀՀ կառավարության հաստատմանը:

* Մշակվել է Սևանա լճի ավազանում աղբավայրերի տեղափոխման գլխավոր ուղղագիծը և արժանացել ՀՀ կառավարության հավանությանը: Ուղղագիծով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը հնարավորություն կստեղծի լուծել լճի ավազանում կենցաղային աղբի հավաքման, տեսակավորման, տեղափոխման, վնասագերծման ու վերամշակման խնդիրները:

* Ճշգրտված են բոլոր շենք-շինությունների սեփականատերերի և ինքնակամ կառուցողների անվանական ցուցակները: Ընթացքի մեջ են մինչև 1900.25 մ բացարձակ նիշը ջրում գտնվող և ջրածածկվող 528 շենք-շինությունների քանդման, ապամոնտաժման և տեղափոխման աշխատանքները: 2011թ. դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ ապամոնտաժված ու տեղափոխված են 345 շենք-շինություններ, ապամոնտաժման փուլում են գտնվում թվով 5 շենքեր: Սնացած շենք-շինությունների ապամոնտաժման և տեղափոխման աշխատանքները շարունակվում են:

* Հանձնաժողովի առաջարկությամբ և ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի ակտիվ միջամտությամբ մեկնողմիշտ փակվեց Արարատի ոսկու գործարանը Սոսը տեղափոխելու հարցը, որը մաքուր ջուր ունենալու կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է:

* Հանձնաժողովը չափազանց կարևորում է Սևանա լճի ջրհավաք ավազանում հանքավայրերի շահագործման արդյունքում կուտակված թափոնների վնասագերծման խնդիրը: Սևանա լճի ջրհավաք ավազանում պահուստային (լքված) հանքավայրերի գույքագործման նպատակով ստեղծվել է զննատեղ հանձնաժողով, որը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով անց է կացրել մրցույթ: Մրցույթում հաղթող «Ստեփրիկ» ՍՊ ընկերությունն ավարտել է պայմանագրի տեխնիկական բնութագրով նախատեսված աշխատանքները և դրանց վերաբերյալ ներկայացրել է ամփոփ հաշվետվություն:

Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի կողմից պարբերաբար դիտարկումներ են իրականացվում և անհրաժեշտության դեպքում ձեռնարկվում են կոնկրետ միջոցառումներ: Մասնավորապես դիտարկվել և առաջարկություններ է ներկայացվել ջրավազանում շահագործվող Սոսքի ոսկու հանքավայրի ջարդիչ-տեսակավորող և Շորժայի բրոմ պարունակող հանքավայրի արտադրամասերի վերաբերյալ: Հանձնաժողովի անդամները տեղում ծանոթացել են «Գեո Պրո Մայնինգ Գոլդ» ընկերության կողմից կառուցվող ջարդիչ-տեսակավորող արտադրամասի նախագծային նախնական փաստաթղթերի և շինարարության ընթացքի հետ: Արդյունքում պարզվել է, որ արտադրամասը կառուցվում է սկսած 2011թ. փետրվարի 15-ից, առանց սահմանված կարգով հողատեղացման և նախագծային փաստաթղթերի հաստատման: Հանձնաժողովը առաջարկել է ՀՀ ներգետնիկայի և բնական պաշարների նախարարին դադարեցնել ջարդիչ տեսակավորող արտադրամասի շինարարությունը մինչև սահմանված կարգով նախագծի կազմումը, նախագծի բնապահպանական և քաղաքաշինական փորձաքննության անցկացումը, ինչպես նաև կառույցի հողատեղացման խնդրի լուծումը:

(Շարունակելի)

Հարցազրույցը վարեց
ԱՆՐ ԿԱՐԴԱՆՅԱՆԸ

ՀՀ ԳԱԱ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ
ԳԱԱ սփյուռքի բաժինը

Վարդան Գրիգորյանը ծնվել է 1934 թ. ապրիլի 8-ին, Իրանի հյուսիսային շրջանում՝ Երբեմնի հայաշատ թավրիզ քաղաքում: Նա ունեցել է ծանր մանկություն, դժվար պատանեկություն: Պապիկը, ում ծեղրակալել էին քաղաքական մեղադրանքներով, մահացավ բանտում, մայրը՝ Շուշանիկ Միրզայանը 26 տարեկան հասակում մահացավ թոքաբորբից, երբ ինքը դեռ 6 տարեկան էր: Հայրը՝ Սամվել Գրիգորյանը, ով հաշվապահ էր աշխատում անգլո-իրանական նավթային գործարանում, Վ. Գրիգորյանի բնութագրմամբ «ֆիզիկապես և հոգեպես շատ հեռու իրենից»: Վարդան Գրիգորյանը և նրա քրոջ՝ Եվգենիայի (Օժիկի) դաստիարակությամբ զբաղվել է մայրական տատը՝ Ոսկին, ով երեխաներին մեծացրել էր մեծ սիրով և քնքշանքի մեջ: Չլի-նելով գրաճանաչ՝ տատիկը լեզվաբանների ու հեքիաթների միջոցով երեխաների մեջ սերմանում էր ինքնասիրության և պատվի սերմեր: Տատիկի գլխավոր խորհրդին Վարդան Գրիգորյանը հետևում է մինչև այսօր. «մարդուց հետո մնում է միայն նրա բարի ամուլը և բարի գործերը»: Տատիկին հաջողվել էր նաև փոքր հասակից սեր սերմանել առ կրթությունը:

Նա մեծացել է ընչազրկության, զրկանքների մեջ, սակայն մեծ հիացմունքով է խոսում թավրիզի հայկական թաղամասի մասին: Վարդանը կարողացավ դիմագրավել ճակատագրի հարվածներին շնորհիվ իր ըն-

Հանրային գրադարանը՝ դա հենց Նյու Յորքն է, այն ազգային հարստություն է, գրադարանի հետազոտական ֆոնդերն անգին են, այն պետք է ավելի լավ ուսումնասիրվի, առավել գնահատվի, խորապես հարգվի և պետք է գտնվի առավել լավ պայմաններում»: Նա մեծ հաջողությամբ վերականգնեց գրադարանի հեղինակությունը և նրա դերն ամերիկյան մշակութային կյանքում: Շուտով Գրիգորյանը ստանում է Բրաունի համալսարանը ղեկավարելու առաջարկ:

Գրիգորյանին հաջողվեց ոտքի կանգնեցնել Նյու Յորքի հանրային գրադարանը և այն հանձնեց վստահելի անձանց: «Նյու Յորք Թայմս» թերթը Գրիգորյանի հեռանալու կապակցությամբ գրեց մի մեծ հոդված՝ «Նյու Յորքը կորցնում է Առյուծին» վերտառությամբ: Թերթում գրված էր. «Գրիգորյանը մեզ տվեց Ֆլորենցիան, Աթենքը և Կարթագենը, և մենք խոնարհվում ենք նրա հոյակերտ ընծաների առջև»:

Նրա կատարած աշխատանքը գրադարանում արժանացավ բարձր գնահատականի: ԱՄՆ-ի նախագահ Բիլլ Բլինթոնը նրան շնորհեց «Ազգային հումանիտար գիտությունների» մեդալ: Ազգային գրադարանի վերականգնման համար ընթերցասրահը կոչեցին Գրիգորյանի անունով:

1988 թ. օգոստոսի 31-ին Գրիգորյանը հայտարարվեց Բրաունի համալսարանի 16-րդ նախագահը: Նրա ղեկավարած ինքը տարիների ընթացքում Բրաունի համալսարանը արձանագրեց որակական նոր վերելք, բարելավվեց կրթական այդ հաստատության ֆինանսական վիճակը:

1997 թ. Գրիգորյանին արվում է այնպիսի առաջարկ, որ նա չէր կարող հրաժարվել՝ դառնալ Նյու Յորքի Կարնեգի կոնսերվատիվ 12-րդ նախագահը:

Կարնեգի կենտրոնը, որը հիմնվել է Էնդրյու Կարնեգիի կողմից 1911 թ., նպատակ է հետապնդում բազմակողմանի աջակցություն ցույց տալ պետություններին, քաղաքական կուսակցություններին և առանձին անհատներին, որպեսզի նրանք ճիշդ գործադրեն հանուն աշխարհի խաղաղության և մարդկանց կենսամակարդակի բարձրացման:

Կարնեգի կենտրոնը առաջինն էր, որ կոչ արեց բարելավել նախնական կրթության մակարդակը: Կարնեգի կենտրոնը նպաստում է ուսանողների կրթությանը իրականացնելու հետազոտական աշխատանքներ հումանիտար ոլորտում:

2004 թ. Գրիգորյանը արժանացավ ամենաբարձր քաղաքացիական պարգևին: ԱՄՆ-ի նախագահ Ջորջ Բուշ Կրտսերը նրան շնորհեց նախագահական «Ազատության» մեդալը:

2003 թ. Գրիգորյանը 2-րդ անգամ այցելեց Հայաստան և Ազգային գրադարանին միկրեց 10.000 դոլար, որպեսզի հոգան գրադարանի կարիքները: Դրա շնորհիվ վերականգնվեց «Վերնատունը» և ձեռք բերվեց բազմացման սարքեր:

Ունենալով բացառիկ կազմակերպչական տաղանդ Գրիգորյանը միևնույն ժամանակ մնում է փայլուն գիտնական, ով գրել է «Իսլամ. խճանկար և ոչ թե մոնոլիտ», «Ժամանակակից Աֆղանստանի ձևավորումը: Քաղաքականության փոփոխականությունը և արդիականացումը 1880-1946 թթ.», ինչպես նաև «Ճանապարհի դեպի տուն: Իմ կյանքը և ժամանակները» կենսագրականը:

Գրիգորյանը հիրավի մեծագույն գիտնական է, պատմաբան, մանկավարժ, մշակութային և հասարակական գործիչ, գերազանց ղեկավար: Ամերիկյան մի պարբերականում նրան բնութագրել էին որպես «Ֆենոմեն», որին ամեն ոք չէ որ արժանանում է:

Հաշվի առնելով Վարդան Գրիգորյանի գիտական և մանկավարժական մեծ ավանդը, ինչպես նաև մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերը ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2008 թվականին նրան ընտրել է ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ: Իրավամբ, ցանկալի կլիներ, որ Վարդան Գրիգորյանը կարողանար ժամանակ ու հնարավորություն գտնել և այցելել մայր Հայաստան ու խորացնել համագործակցությունը Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի հումանիտար ոլորտի ինստիտուտների հետ, ինչը մեծ նպաստ կլիներ Հայաստանում հումանիտար գիտության զարգացման համար:

Գոհար ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ,
Պատմական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ սփյուռքի բաժնի
գլխավոր տնօրեն

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

կերների, որոնց հետ նա փողոցում էր անցկացնում գրեթե ողջ ժամանակը, ու նաև ներկա լինելով եկեղեցական պատարագներին և ամերիկյան-վեստերն ֆիլմերի դիտումներով: Բայց մեծագույն հանգրվանը նրա համար գիրքն էր: «Գրքերը փրկեցին ինձ բանտից և տեղափոխեցին հեռավոր, բայց հիասքանչ ու հնարավորություններով լի մի աշխարհ: Աշխարհ, ուր կյանքը հիասքանչ է, արդար է, կրքոտ է, էներգիայով լի է, կարեկցող է և հաճելի է»,-գրում է նա «Ճանապարհի դեպի տուն: Իմ կյանքը և ժամանակները» հուշերում:

Վարդան Գրիգորյանը նախնական կրթությունը ստացել է Իրանում: Նա բավական լավ էր սովորում դպրոցում և շուտով աչքի ընկավ: Վարդան Գրիգորյանի խոսքով իր կյանքում հայտնվեցին օտար մարդիկ, որոնք էլ անշեղորեն փոխեցին նրա ողջ կյանքը: Նրանցից առաջին «օտար», բայց հարազատ մարդը Էդգար Մալոյանն էր, ով այդ տարիներին թավրիզում Ֆրանսիայի փոխիշուպատոսն էր:

1948 թ. Մալոյանը խորհուրդ տվեց Վարդանին մեկնել Լիբանան և շարունակել կրթությունը՝ տալով նրան երեք երաշխավորագիր-նամակ՝ 1-ը Լեբանոնի ներքին գործերի ղեկավարին, 2-ը Հայկական քոլեջի տնօրենությանը, 3-ը այն հյուրանոցին, որտեղ պետք է ապրեր Գրիգորյանը: Կարելի է վստահաբար ասել, որ Մալոյանը դարձավ նրա հովանավորը:

Գրիգորյանի կյանքի մեկ այլ «օտար», բայց մեծ օգնություն ցուցաբերած անձնավորությունը Հրայր Ստեփանյանն էր, թավրիզի ակնոցագործը, ով օգնեց 14-ամյա տղային ձեռք բերել անձնագիր: «Հայրս ասաց, եթե ինքնուրույն կարող ես ձեռք բերել անձնագիր, ապա թույլ կտամ մեկնես: Նա ենթադրում էր, որ 14 տարեկան ոչ մի երեխա չի կարող ձեռք բերել անձնագիր: Ակնոցագործը վերցրեց ինձ իր հովանու ներքո»: Հենց նրա շնորհիվ էր, որ Վարդանը ստացավ անձնագիրը և մեկնեման ծախսերը:

15 տարեկան հասակում նա մեկնեց Բեյրութ (Լիբանան)՝ ուսանելու հայկական լիցեյում: Սկսվում էր անհատի կերտման գործընթացը, որն արդեն անշուշտ լիորեն տանելու էր միայն նորանոր բարձունքներ:

Մեկ տարում նա պետք է սովորեր արաբերեն, ֆրանսերեն և անգլերեն: Չնչին գումար գրպանում, հաճախ անօթի, նա հաղթահարում էր դժվարությունները և դառնում լավագույն ուսանող ու արժանանում ավարտական ճառ ասելու պատվին: Նա դառնում է Սիմոն Վրացյանի՝ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության նախկին վարչապետի, այդ պահին կրթական հաստատության տնօրենի, անձնական խորհրդականը: Ծանոթանում և շատ բան սովորում է Լևոն Շանթից:

Սիմոն Վրացյանը խորհուրդ է տալիս Գրիգորյանին մեկնել Միացյալ Նահանգներ և շարունակել կրթությունը՝ միաժամանակ խոստանալով նյութական օգնություն:

1956 թ. Գրիգորյանը դիմում է ընդունվելու Կալիֆոռնիայի Բերկլի և Սթեֆորդի համալսարաններ: Ճակատագրի բերումով նա սովորում և գերազանց ավարտում է Սթեֆորդի համալսարանը՝ ստանալով բակալավրի աստիճան: Նա մասնագիտանում է պատմության և հումանիտար գիտությունների ոլորտում:

1958 թ. Գրիգորյանը սկսեց աշխատել դոկտորական ատենախոսության վրա, զուգահեռաբար աշխատելով որպես պրոֆեսորի օգնական: Գրիգորյանը փորձում էր դոկտորական ատենախոսությունը պաշտպանել Եվրոպայի և Միջին Արևելքի պատմության վերաբերյալ: Ուսանելու տարիներին հանդիպում է իր ապագա կնոջը՝ Բլերին, ում հետ էլ ամուսնանում է 1960 թ.:

1960-ականների սկզբներին նա արդեն դասավանդում է Սան-Ֆրանցիսկոյի համալսարանում: 1961 թ. Գրիգորյանը Բլերի հետ այցելում են Բեյրութ՝ հանդիպելու Վրացյանի հետ: Հենց այդ օրերին էլ ծնվում է նրանց առաջնեկը՝ Վահե Գրիգորյանը: Որոշ ժամանակ անց լույս աշխարհ եկավ նաև Բաֆֆին:

1969 թ. Գրիգորյանը հրատարակեց իր առաջին մենագրությունը՝ «Ժամանակակից Աֆղանստանի ձևավորումը: Քաղաքականության փոփոխականությունը և արդիականացումը 1880-1946 թթ.», որը բավական բարձր գնահատականի արժանացավ ակադեմիական շրջանակներում: Հենց այդ նույն տարում, պրոֆեսորի հաստիքով Գրիգորյանը հրավիրվեց աշխատելու Տեկսաս Օստինայի համալսարանում: Նրա հեղինակությունը և համբավը տարեց տարի մեծանում էր: 1971 թվականին նրան աշխատանքի են հրավիրում Ֆիլադելֆիայի Փենսիլվանիա համալսարան: 1974 թ. նա արվեստի և գիտության ֆակուլտետի դեկան էր. 1978 թ. սեպտեմբերի 20-ին նրան առաջարկվեց Պենսիլվանիայի համալսարանի փոխնախագահի պաշտոնը: 1979 թ. դեկտեմբերին Գրիգորյանը ստացավ առաջարկ՝ ղեկավարելու Բերկլիի Կալիֆոռնիայի համալսարանը, սակայն հրաժարվեց այդ բարձր պաշտոնից՝ հավատարիմ մնալով իր համալսարանին, քանի որ այդ պահին Փենսիլվանիայի համալսարանում առկա էր լուրջ և չլուծված խնդիրներ: Բնականաբար, այդ խնդիրները լուծելով հանդերձ Գրիգորյանն ակնկալում էր, որ կդառնա Փենսիլվանիայի համալսարանի հաջորդ նախագահը, հատկապես որ ուներ լուրջ համակիրների բանակ: Սակայն 1980թ. նա նախընտրեց թողնել Փենսիլվանիայի համալսարանի փոխնախագահի պաշտոնը, քանզի գտնում էր, որ իր նկատմամբ անարդարացի վերաբերմունք կա և չի գնահատվել իր ողջ ներդրումը Փենսիլվանիայի համալսարանի զարգացման գործում:

1981 թ. Գրիգորյանի առջև բացվում է Նյու Յորքի հանրային գրադարանի դռները: Նրան առաջարկեցին ղեկավարել այդ գրադարանը: Հայտնի է նրա ճառը արդեն որպես գրադարանի նախագահ. «Նյու Յորքի

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ալեխտա Դուլխանյանը բոլորեց ծննդյան 70 և գիտամանկավարժական գործունեության 45-ամյակը: Այս ծանրակշիռ հոբելյանները նա դիմավորում է հայագիտության բնագավառում ունեցած լուրջ ներդրումով և մանկավարժական մեծ վաստակով:

Ա. Դուլխանյանի կենսագործունեության ոլորտը լայն և ընդգրկուն է. դասախոս, ուսումնական գործընթացի հմուտ կազմակերպիչ, բանասեր, գրականագետ, հայագետ, գրական կյանքի ակտիվ մասնակից:

ԱՆՎԱՆԻ ԸԱՅԱԳԵՏՆ ՈՒ ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԸ

(ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալեխտա
Դուլխանյանի ծննդյան 70 և
գիտամանկավարժական գործունեության 45-
ամյակի առթիվ)

Դեռևս ուսանողական տարիներին ի հայտ են եկել Ա. Դուլխանյանի անսահման սերն ու հետաքրքրությունները հայ ժողովրդի պատմության ու գրականության նկատմամբ, որն էլ նրան մղել է դեպի գիտության անծայրածիր աշխարհը: 1964-1968 թթ. նա շարունակում է իր ուսումնառությունն ասպիրանտուրայում՝ նշանավոր հայագետ Ասատուր Մնացականյանի գիտական ղեկավարությամբ (վերջինս աշխատում էր Մաշտոցի անվան մատենադարանում)՝ մասնագիտանալով միջնադարյան հայ գրականության հարցերի գծով: Դեռ այդ ժամանակներից սկսած՝ Ա. Դուլխանյանը մշտապես աշխատում է Մատենադարանում, կապվում ձեռագրերի աշխարհի հետ: 1972 թ. նա հաջողությամբ պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Ներսես Մոկացի» թեմայով: Այնուհետև նույն բուհում կատարում է ասպիրանտուրայի վարիչի պարտականությունները, ապա 1969-ից անցնում դասախոսական աշխատանքի: Վերջինս նա զուգակցել է գիտաուսումնական գործի կազմակերպչի բարձր ունակություններով, որոնք դրսևորվել են ֆակուլտետին կից մասնագիտացված գիտխորհրդի բարտուղար լինելու տարիներից ու ավելի ընդլայնվել 1990-ից, երբ ընտրվել է ինստիտուտի հայ գրականության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ: Իսկ մինչ այդ՝ 1987 թ., Ա. Դուլխանյանը հրատարակել էր «Հոգու և մարմնի պրոբլեմը միջնադարի հայ գրականության մեջ» խոստում վերնագրով մենագրություն և այն 1989 թ. պաշտպանել որպես դոկտորական ատենախոսություն: 1990 թ. պրոֆեսոր է:

Միջնադարի հայ գրականության բնագրերի ուսումնասիրությանը զուգահեռ՝ անվանի բանասերը կատարել է բնագրագիտական, տեքստաբանական և ձեռագրագիտական աշխատանք ու հրատարակել Ներսես Մոկացու (1975, 1985) և Խաչատուր Կեչառացու (1988) քննական բնագրերը:

Ա. Դուլխանյանի «Հոգու և մարմնի պրոբլեմը միջնադարի հայ գրականության մեջ» աշխատությունը նոր խոսք էր միջնադարյան հայ քննադատության ուսումնասիրության պատմության մեջ: Ողջ միջնադարի համար խիստ կարևոր հոգու և մարմնի խնդիրը, որը սերտորեն առնչվում է ինչպես ոգու և նյութի, կեցության ու մտածողության, բնության ու Աստծու հարաբերության փիլիսոփայական հասկացությունների, այնպես էլ կրոնադիցաբանական նախահիմքերի հետ, աշխատության մեջ արժանացել է մանրագին քննության: Այն առաջին ուսումնասիրությունն էր, ուր ամբողջացված է ինչպես տեսական և փիլիսոփայական, այնպես էլ բանահյուսական և գրական ողջ նյութը պատմական զարգացման փուլերի և ուրիշ ժողովուրդների փիլիսոփայության ու գրականության մեջ եղած համանման երևույթների բացահայտմամբ: Զաջ տիրապետելով նյութին՝ Ա. Դուլխանյանը չի խուսափել համապատասխան զուգահեռներից՝ լինի պարթևական, եգիպտական, ասոր-բաբելական, սլավոնական և այլ գրականությունների հետ:

2009 թ. Ա. Դուլխանյանը հրատարակում է միջնադարի հայ գրականության համեմատաբար քիչ ուսումնասիրված հեղինակներից մեկի՝ XVI – XVII դդ. եկեղեցական նշանավոր գործիչ, փիլիսոփա, բանաստեղծ Ներսես Մոկացու կյանքին և գործունեությանը նվիրված մենագրությունը: Մոկացին այն հեղինակներից է, ով իր ողջ կենսագործունեությամբ ազդել է ժամանակաշրջանի գրական-հասարակական գործընթացի վրա, որի գրական հարուստ ժառանգությունը, սակայն, քիչ էր ուսումնասիրված: Աշխատությունը գրվել է բազմազան սկզբնաղբյուրների, հայագիտական ուսումնասիրությունների, հատկապես ձեռագրական փաստաթղթերի հիմունքներին:

Րուստ Նյուրի հիման վրա: Բովանդակալից և հետաքրքիր սույն ուսումնասիրությամբ Ներսես Մոկացին բնութագրվում է որպես եկեղեցական եռանդուն ու ակտիվ գործիչ, շնորհալի բանաստեղծ, որի հասարակական և գրական կյանքի առաջնությունը է կազմել հայրենիքի, հավատքի և լուսավորության գաղափարները՝ սերտորեն ձուլվելով միմյանց հետ:

Ա. Դուլխանյանն անդրադարձել է նաև հայ հին գրականության խնդիրներին, գրել գիտական մի շարք աշխատություններ: Դրանցից առավել ուշագրավը «Արշակ Չոպանյանը և հայ հին գրականությունը» (2004) ուսումնասիրությունն է:

Երկար տարիներ դասախոսական աշխատանք կատարելով՝ անվանի գիտնական-մանկավարժը գիտակցել է դասագրքերի և ուսումնական ձեռնարկների նշանակությունն ու կարևորությունն արդի ուսումնական գործընթացում և գրել է մի շարք աշխատանքներ. «Հայ գրականության դասավանդման մեթոդիկա» (2006), «Հայ գրականության տեսություն» (2006), «Հայ գրականության պատմություն (հին և միջնադարյան գրականություն)» (2006), «Հայ ժողովրդական բանահյուսություն» (2008), «Դրվագներ հայ գրաքննադատական մտքի պատմությունից» (2009):

Անուրանալի է Ա. Դուլխանյանի ավանդը հայագիտության բնագավառում: Հայտնի իրողություն է, որ վերջին դարերում հայագիտությունը բուռն ծաղկում ապրեց Եվրոպայում՝ Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Անգլիայում, Իտալիայում, նաև՝ Ռուսաստանում՝ Պետերբուրգում և Մոսկվայում գտնվող հայագիտական կենտրոններով: Եվրոպացի հայագետները սերտ կապերի մեջ էին Վենետիկի, Վիեննայի Մխիթարյան միաբանությունների անդամների, Կ. Պոլսի, Թիֆլիսի ու Էջմիածնի նշանավոր հայագետների հետ: Գիտական ահա այս կարևորագույն շարժման երախտակորներին ու նրանց թողած գիտական ժառանգության վերհաման է Ա. Դուլխանյանը նվիրել 2000 թ. իր հիմնադրած «Եվրոպացի հայագետներ» մատենաշարը: Միջնադարը, հայ ժողովրդի պատմությունն ու մշակույթը եվրոպացիներին ու աշխարհին ներկայացնող հայագետներից այդ մատենաշարով նա արդեն հրատարակել է վեց ուշագրավ աշխատանք: Այսօր ընթերցողի սեղանին է դրված «Ֆելիքս Նևը և հայ քրիստոնեական մատենագրությունը» (2001), «Մարի Ֆելիստե Բրոսսեն հայագետ» (2002), «Վիկտոր Լանգուան հայագետ» (2003), «Էդուարդ Դյուլորին հայագետ» (2004), «Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ» (2008), «Ֆրեդերիկ Մակլերը հայագետ» (2011) մենագրությունները: «Եվրոպացի հայագետներ» մատենաշարի գրքերն ամբողջովին նորություն են և արժանի են թարգմանվելու եվրոպական, նաև ռուսերեն լեզուներով, որով հետև դրանցում առաջ են քաշվում կենսական այնպիսի հարցադրումներ, որոնք հրատապ ու արդիական են հայագիտության համար: Ի դեպ, այս շարքին կարելի է դասել Ա. Դուլխանյանի «Եվրոպացի հայագետները Մաշտոցի և հայոց այբուբենի մասին» (2005) աշխատությունը՝ նվիրված հայոց այբուբենի ստեղծման 1600-ամյա հոբելյանին:

Առանձնահատուկ են Ա. Դուլխանյանի վերաբերմունքն ու մոտեցումները ժամանակակից գրականության տարաբնույթ խնդիրներին, հայ պոեզիայի դրսևորումներին, որոնց արձագանքել է գրաքննադատական տասնյակ հոդվածներով ու մի շարք գրքերով:

Անվանի գրականագետի լայն մտափորձգուն վկայությունն է նաև նրա ծավալած թարգմանչական գործունեությունը, որը խաթարված է ռուսերենի, ֆրանսերենի և անգլերենի քաջ իմացության վրա: Հիշատակենք բնագրերից նրա կատարած բարձրակարգ և

հմուտ թարգմանությունները Պ. Ռոնսարի, Թալի ղը Մոլենի, Ս. Քոզեմի, Ջ. Քոլինգի, Ռ. Դոմենիկի ստեղծագործություններից: Գիտական մեծ հետաքրքրություն և արձագանք ունեցան Ավետալի «Վեցդիպտոս» գրքի հատվածների թարգմանությունը ֆրանսերենից:

Մի ուրույն բնագավառ է նաև Ա. Դուլխանյանի գրաքննադատական հոդվածները (գրախոսություններ) և գիտության ու մշակույթի մեր երախտավորների մասին գրած բովանդակալից հոդվածները, որոնք առանձնանում են իրենց խորքային դիտարկումներով ու դրսևորումներով, սիրով ու ջերմությամբ:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ նշենք, որ Ա. Դուլխանյանը 24 գրքի և գիտական շուրջ 300 հոդվածի հեղինակ է: Նրա աշխատանքները լույս են տեսել ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, լեհերեն լեզուներով:

Ա. Դուլխանյանը մասնակցել է բազմաթիվ գիտաժողովների, հանդես եկել ուշագրավ ու բովանդակալից զեկուցումներով, այդ թվում արտերկրներում՝ ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Վրաստանում:

Հայտնի իրողություն է, որ Ա. Դուլխանյանը մեծ էրուդիցիայի տեր, անհանգիստ և պրպտող բնավորություն ունեցող անձնավորություն է. արտերկր կատարած բազմաթիվ ուղևորություններից հետո նա իր տեսածն ու վերապրածն իր համար չի պահել, այլ մշտապես հանդես է եկել ելույթներով, զեկուցումներով, ճանաչողական և տեղեկատվական բնույթ ունեցող հոդված-ակնարկներով, որոնք հարստացնում են մեր գիտելիքները:

Այս բնույթի նրա աշխատանքները խոսում են գիտնականի քաղաքացիական և ազգային հստակ նկարագրի մասին:

Ա. Դուլխանյանը գիտամանկավարժական կադրերի պատրաստման գործի վարպետ է, մեծ աջակցություն է հանդես բերում երիտասարդ կադրերի պատրաստման ու դաստիարակման գործում: Նրա գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել են մեկ տասնյակից ավելի թեկնածուական ատենախոսություններ, եղել է դոկտորական բազմաթիվ ատենախոսությունների ընդդիմախոս: Մանկավարժական համալսարանի նրա ղեկավարած ամբիոնը ատենախոսությունների պաշտպանության առաջատար կազմակերպությունների շարքում գրավում է առաջնակարգ տեղ:

Ա. Դուլխանյանը գիտությունների ակադեմիայի «Պատմաբանասիրական հանդեսի» և «Գրական թերթի» խմբագրական խորհուրդների ամենակատիվ անդամներից է, ՀՀԳԱ-ի և Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի մասնագիտական խորհուրդների, ԵՊՀ կառավարման խորհրդի անդամ է:

Ա. Դուլխանյանի անցած ճանապարհը, փորձն ու գիտելիքները, սկզբունքայինությունն ու անաչառությունը հաշվի առնելով՝ երկար տարիներ նրան վստահվել է հանրապետական դպրոցական օլիմպիադաների՝ հայ գրականության գծով գործող խորհրդի նախագահի պատասխանատու պարտականությունը, աշխատանք, որը նա կատարել է մի առանձնակի սիրով ու նվիրումով:

Ա. Դուլխանյանը եռանդուն մասնակցություն է ունենում մեր երկրի հասարակական-գրական-մշակութային կյանքին, որի համար էլ արժանացել է մի շարք պարգևների ու գրական մրցանակների. գիտամանկավարժական բնագավառում ունեցած ներդրման համար 2003 թ. պարգևատրվել է Մովսես Խորենացի մեդալով, 2008-ին «Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ» մենագրության համար արժանացել է Հայաստանի գրողների միության «Նիկոլ Աղբալյան» մրցանակին, «Ֆ. Նանսենի ոսկե հուշամեդալի», ՀՀԳԱ «Գրական վաստակի համար» և «Խաչատուր Աբովյան» մեդալների:

2010 թ. գրականագիտության բնագավառում ունեցած մեծ ներդրման համար Ա. Դուլխանյանն ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ:

Հարկ ենք համարում հատուկ նշել հայագետի անմնացորդ նվիրումը Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանին, որտեղ ուսանել, աշխատել և կրթել է տասնյակ սերունդներ, իր ողջ գործունեությամբ նպաստել բուհի, նրա կոլեկտիվի ու սաների բարի համբավի պահպանմանը:

Բոլորին քաջ հայտնի է, որ Ա. Դուլխանյանն ապրում է ստեղծագործական բուռն ու լեցուն կյանքով, գտնվում է իր գիտական կյանքի ծաղկուն շրջանում, և մեր հասարակությունը, իրավամբ, նրանից նորանոր սպասելիքներ ունի:

Սրտանց շնորհավորելով մեր գործընկերոջ՝ հայագիտության մշակ ու վաստակաշատ մանկավարժ Ալեխտա Դուլխանյանի հոբելյանը՝ մաղթում ենք նրան առողջություն, ստեղծագործական բեղմնավոր աշխատանք և երկար տարիների կյանք:

Անուշավան ԶԱԶԱՐՅԱՆ

«Պատմաբանասիրական հանդեսի» գլխավոր խմբագրի տեղակալ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր

Կառուցվածքների սեյսմակայունության և սեյսմակայուն շինարարության բնագավառում հանրապետությունում կատարվող գիտական հետազոտությունների մասին

(Սկիզբը՝ նախորդ համարում)

Այս կապակցությամբ մենք գտնում ենք նաև, որ պետք է վերանայել «Սեյսմիկ պաշտպանության ազգային ծառայություն» գործակալության անունը և նրա խնդիրները: Մեր կարծիքով այդ գործակալությունը նպատակահարմար է կոչել «Սեյսմիկ դիտարկումների և երկրաշարժերին բնակչության նախապատրաստման (կամ տեղեկացման) ազգային կենտրոն»։ Սրանք տարբեր բաներ են: Սեյսմիկ պաշտպանության մեջ մտնում է ամեն ինչ, այդ թվում՝ ամենահիմնականը՝ սեյսմակայուն շինարարությունը, ինչպես նաև երկրաշարժից հետո վերականգնողական, փրկարարական, բժշկական և այլ ծառայություններ: Այս աշխատանքները ղեկավարում և համակարգում է երկրի կառավարությունը: Բոլոր սեյսմակայուն երկրներն ունեն սեյսմիկ դիտարկումների ցանց՝ հիմնականում երկրաշարժերի գրանցման, նրանց սեյսմալոգիական պարամետրերի որոշման, տվյալների կուտակման ու պահպանման համար: Ենթերկի և կառույցների տատանումներն ուժեղ երկրաշարժերի ժամանակ բոլոր երկրներում գրանցում են սեյսմակայուն շինարարության ոլորտի գիտական հաստատությունները:

Այդպես էր նաև մեզ մոտ՝ Հայաստանում՝ մինչև ՍՊԱԾ-ի ստեղծումը: Սպիտակի երկրաշարժի ժամանակ այդպիսի գրանցումները իրականացրել են «Հայսեյսմիկ» և, հիմնականում, ԳԱ երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտը, որը գտնվում էր աղետի գոտում՝ Գյումրիում: Այդ գրանցումները մեծ դեր են կատարել ՀՀ սեյսմակայուն շինարարության նոր սերունդի մշակման գործում: Հենց «Սեյսմիկ պաշտպանության ազգային ծառայության» ստեղծումն էր, որ բերեց շինարարական գիտության ասպարեզում մեծ հեղինակություն վայելող և փառավոր ուղի անցած Հայսեյսմիկ ԳՀԻ-ի կազմավորմանը:

Աշխարհի ոչ մի երկրում այդպիսի անվանմամբ ծառայություն չկա, այդ թվում մեր հարևան երկրներում և Ռուսաստանում: Մենք գտնում ենք նաև, որ ՍՊԱԾ-ի անվանման այս փոփոխությունը նշանակալիորեն կմեղմացնի նաև տարբեր գերատեսչությունների և մասնագետների միջև հաճախ ծագող տարաձայնությունները:

Սպիտակի աղետալի երկրաշարժից հետո, նկատի ունենալով մեր հանրապետության համար սեյսմակայուն շինարարության առաջնությունը, 1991թ. մարտի 11-ի ՀՀ կառավարության որոշմամբ շինարարության և ճարտարապետության ինստիտուտը վերակազմավորվեց սեյսմակայուն շինարարության հայկական գիտահետազոտական ինստիտուտի, (Հայսեյսմիկ ԳՀԻ) ուրի վրա դրվեցին սեյսմակայուն շինարարության հանրապետական կենտրոնի պարտականությունները, ինչպես նաև նշված ոլորտում կատարվող գիտահետազոտական աշխատանքների կոորդինացումն ու իրականացումը: Հետագայում Հայսեյսմիկ ԳՀԻ վրա կառավարության հատուկ որոշմամբ դրվեց նաև կառուցվածքների պահպանության կարևոր խնդիրը: Սակայն հետագա տարիներին կտրուկ փոխվեց իրադրությունը՝ ինստիտուտը հայտնվեց մասնակի անհատույց սեփականաշնորհվող ձեռնարկությունների ցանկում, լրիվ դադարեց-

վեց պետությունից հաշվին գիտական հետազոտությունների ֆինանսավորումը, որի հետևանքով սկսվեց կադրերի աննախընթաց արտահոսք: Դեռ ավելին, ՀՀ կառավարության 2008թ. 31 հուլիսի 864-Ա որոշմամբ օտարվեց ինստիտուտի 5726 քառ.մետր մակերեսով շենք-շինություններ, այդ թվում՝ ինստիտուտին պատկանող Երևան քաղաքի տարբեր գրուտային տեղամասերում և տարբեր հարկայնության քարե և երկաթբետոնե բնակելի և հասարակական շենքերում 1970-1995 տարիներին կազմակերպված 9 ինժեներասեյսմաչափիչ կայանները, ինստիտուտի արտադրական-փորձարարական բազան, 3.5 հեկտար հողատարածք՝ ինստիտուտի ամբողջ տարածքի կեսից ավելին: Արդյունքում ազգային ռազմավարական նշանակություն ունեցող գիտատեխնիկական հիմնախնդիրների լուծման հարցը դուրս մնաց պետական հոգածության մակարդակից:

Ներկայումս սեյսմակայուն շինարարության բնագավառում տարվող գիտահետազոտական, ազգային նորմատիվային փաստաթղթերի մշակման, ինչպես նաև սեյսմիկ ռիսկի նվազեցման ուղղություններով տարվող աշխատանքները էլ ավելի խթանելու և համակարգելու նպատակով, հանրապետությունում, ոչ մի գիտական կամ ուսումնական հաստատությունում կառուցվածքների սեյսմակայունության և սեյսմակայուն շինարարության բնագավառում հիմնարար և հատկապես փորձարարական, նպատակային, ծրագրավորված գիտական հետազոտություններ չեն իրականացվում՝ ոչ պետական բազային, ոչ էլ թեմատիկ ֆինանսավորմամբ: Եվ այս ամենը տեղի է ունենում հանրապետությունում նոր թափ ստացած շինարարության և հատկապես բարձրահարկ շենքերի շինարարության ծավալների օր-օրի մեծացմամբ, ճանապարհաշինության, ջրային տնտեսության, հիդրոտեխնիկական և էներգետիկական համակարգերի նոր, ոչ ավանդական օբյեկտների նախագծմանը և շինարարությանը զուգընթաց:

Հատկապես կուգենայի կանգ առնել բարձրահարկ շենքերի նախագծման և շինարարության որոշ հարցերի վրա: Նախ այդպիսի շենքերի սեյսմիկ ուժերի ազդեցության տակ հաշվարկման եղանակներն ու նախագծման սկզբունքները սիստեմատիկաբար կատարելագործվում են՝ տեսական և փորձարարական հետազոտությունների հիման վրա: Բարձրահարկ շենքերի նախագծումը և շինարարությունը մեծ խնդիրներ է առաջացնում մինչև անգամ ոչ երկրաշարժավտանգ երկրներում: Օրինակ, Մոսկվայում, որտեղ ուժեղ երկրաշարժեր չեն լինում, վերջերս մշակվել է բարձրահարկ շենքերի նախագծման հատուկ նորմեր: Հետևաբար այդպիսի հետազոտություններ պետք է իրականացվեն նաև մեր հանրապետությունում կառուցվող կոնստրուկտիվ լուծումներով բազմահարկ շենքերի համար: Այդ շենքերում կիրառվում են բարձրամուր, զանազան հավելումներով բետոններ, որոնց վարքը առաձգապատիկ աշխատանքի և քայքայման փուլերում փորձարարական եղանակով չեն ուսումնասիրված: Այդ պատճառով նախագծման ժամանակ օգտագործվում են սովորական բետոնների համար գործող նորմերում բերված համապատաս-

խան գործակիցները: Խոսքը վերաբերում է առաջին հերթին թուլատրելի վնասվածքների k , գործակցի արժեքներին, որոնք, մեր կարծիքով, այդ բետոնների համար պետք է ունենան ավելի մեծ արժեքներ, քան սովորական բետոնների համար: Փորձարարական ուսումնասիրությունների կարիք ունեն նաև բարձրամուր բետոնների և ամրամետրի շաղկապման, ամրանների հաջորդական կցորդման խնդիրները: Բոլոր կառուցվող բարձրահարկ շենքերի արտաքին պատերը երեսապատվում են տուֆե սալիկներով, որոնց հուսալիությունը ուժեղ երկրաշարժերի ժամանակ և երկարատև շահագործման ընթացքում բավարար չափով չեն ուսումնասիրված: Փորձարարական եղանակով չեն որոշված զանգվածային կիրառություն ստացած միաձուլ երկաթբետոնե բարձրահարկ շենքերի ազատ տատանման պարբերությունների մեծությունները, որոնք գլխավոր դեր են խաղում նրանցում երկրաշարժի ժամանակ առաջացող ինեթիոն ուժերի մեծությունները որոշելիս:

Ի դեպ, ըստ հայկական վերոհիշյալ նորմերի, բարձրահարկ շենքեր թուլատրվում է կառուցել միայն ժայռային գրունտներով շինարարական տեղամասերում: Սահմանափակվում են նաև նրանց հարկերի քանակը: Այսպես Երևան, Գյումրի, Վանաձոր, Արմավիր, Սպիտակ, Դիլիջան, Էջմիածին, Ստեփանավան և Քաջարան քաղաքների տարածքներում հարկերի թիվը սահմանափակվում է 18-ով, 16-ով և 4-ով՝ համապատասխան մետաղական, երկաթբետոնե և քարե կրող պատերով կոնստրուկտիվ լուծումներով շենքերի դեպքում:

Մեր հանրապետության համար շատ կարևոր հարց է նաև հորիզոնային Միության նախկին նորմերով նախագծված, այժմ հանրապետության ողջ տարածքում շահագործման մեջ գտնվող հազարավոր շենքերի և կառուցվածքների սեյսմազինվածության աստիճանների բարձրացման (ուժեղացման) հիմնախնդիրները՝ նկատի ունենալով հանրապետության տարածքի սեյսմիկ վտանգի նոր բարձր աստիճանը: Առաջին հերթին շատ նկատի ունեն երկրաշարժերի նկատմամբ մեծ խոցելիություն ունեցող հարկաշարժի դպրոցների, հիվանդանոցների, մանկական հիմնարկների և մարդկանց մեծ կուտակումներով շենք-շինությունների առաջնահերթ ուժեղացման խնդիրները:

Ելնելով ոլորտում ստեղծված իրավիճակից և նկատի ունենալով, որ ԳԱՀ համակարգի ինժեներային սեյսմաբանության ու գեոֆիզիկայի, երկրաբանական գիտությունների և մեխանիկայի ինստիտուտների գիտական հետազոտությունների ուղղություններում նույնպես ընդգրկվել են սեյսմակայուն շինարարության հիմնախնդիրները, հիմնահարցի արդյունավետ լուծմամբ մտահոգված, մենք գտնում ենք, որ հանրապետությունում կառուցվածքների սեյսմակայունության և սեյսմակայուն շինարարության ուղղությամբ գիտահետազոտական և փորձարարական կոնստրուկտորական աշխատանքներն արդյունավետ կերպով իրագործելու համար նպատակահարմար է դիմել ՀՀ կառավարությանը՝ ստեղծել սեյսմակայուն շինարարության գիտահետազոտական և փորձարարական կոնստրուկտորական հանրապետական կենտրոն (ՊՈԱԿ) ԳԱՀ համակարգում՝ ՀՀ կառավարության 1991թ. մարտի 11 թիվ դ 199 որոշմամբ հաստատված հիմնական գիտական ուղղություններով: Մասնավորապես այդպիսի կենտրոն, մեր կարծիքով նպատակահարմար է ստեղծել Հայսեյսմիկ ԳՀԻ և ԿԴ դեռևս պահպանված պետական մասնաբաժինը ԳԱՀ համակարգ տեղափոխելու միջոցով:

Էդուարդ ԽԱՉԻՅԱՆ
- ՀՀ ԳԱՀ ակադեմիկոս

ՄԻ ԼՈՒԽԱՆԿԱՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Պրոֆ. Վերժինե Սվազյան, Ֆրանսիայի նախագահ Նիկոլա Սարկոզի, «Արմենիա» հյուրանոց, Եր., 6 հոկտ., 2011

Բանագետ, ժողովրդագետ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վերժինե Սվազյանը տակավին 1955 թվականից զրի է առել, ծայրագրել ու տեսագրել Հայոց ցեղասպանության ակնմատեն վերապրողների վկայությունները, որոնք, ի մի բերելով և դրանք հիմք ընդունելով շարադրել էր «Հայոց ցեղասպանությունը և ժողովրդի պատմական հիշողությունը» ուսումնասիրությունը: Նա մտավորականի իր սուղ միջոցներով այն թարգմանել էր տվել ռուսերեն, ֆրանսերեն, անգլերեն, գերմաներեն և թուրքերեն:

Վեց լեզուներով այդ ուսումնասիրությունը 2006 թ. արժանացել էր ՀՀ նախագահի և «Ռեբրտ Պոլոսյան և

Որդիներ» ֆոնդի (Շվեյցարիա) «Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործում նշանակալի ավանդ ներդնելու համար» առաջին մրցանակին և Ոսկե մեդալին:

Այդ մենագրության ֆրանսերեն տարբերակը հեղինակը 2008 թ. ֆրանսահայ հայտնի ազգային գործիչ, Ֆրանսիայի Հայկական կազմակերպությունները համակարգող խորհրդի նախագահ, Ֆրանսիայի Պատվոք Լեգեոնական պարոն Ալեքսիս Գովժիյանի միջոցով ուղարկել էր Ֆրանսիայի նախագահ Նիկոլա Սարկոզիին: Պարոն Ն. Սարկոզին իր գրասենյակի ղեկավար Սեդրիկ Գուբեին հանձնարարել էր շնորհակալական նամակ հղել պարոն Ա. Գովժիյանին՝ նշելով.

«Դուք բարի եղաք Ֆրանսիայի Հանրապետության նախագահին հասցնել տիկին Վերժինե Սվազյանի *Le génocide arménien et la mémoire historique du peuple* գիրքը հեղինակի մակագրությամբ:

Պարոն Նիկոլա ՍԱՐԿՈԶԻՆ իմ հանձնարարել է շնորհակալություն հայտնել Ձեզ այդ գիրքն իրեն փոխանցելու համար և խնդրում է, որ Դուք միջոցող լինեք զրքի հեղինակին հաղորդելու իր անկեղծ շնորհակալությունները:

Վստահ եղեք, որ պարոն նախագահը մեծ ուշադրությամբ ծանոթացավ այդ պատմական ուսումնասիրությանը, որին նվիրվել է տիկին Սվազյանը:

Խնդրում են ընդունել հարգանքներս հավասիքը: Փարիզ, 4 հուլիս, 2008»:

Անցան տարիներ, տքնանքի, անքուն գիշերների ծանր տարիներ: 2011 թ. ՀՀ ԳԱՀ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի ու հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտական խորհուրդների որոշմամբ 2011 թ. Երևանում լույս ընծայվեց Վ. Սվազյանի «Հայոց ցեղասպանություն. Ականատես վերապրող-

ների վկայություններ» համալրված սովոր ժողովածուն (հայերեն, անգլերեն, իսկ թուրքերենը՝ տպագրության ընթացքում) 700 միավոր սկզբնաղբյուրային ցուցմունք-վկայություններով, գիտական ուսումնասիրությամբ, օժտված, յոթ լեզուներով ամփոփումներով, պատմական երգերի նոտագրություններով, բացառիկ արժեք ներկայացնող թեմատիկ և այլ տարաբնույթ ցուցիչներով, ծանոթագրությունով, բառարանով, ակնմատեն վերապրողների լուսանկարներով և քարտեզով:

2011 թ. հոկտեմբերի 6-ին հայկական հեռուստատեսության «Հ1-ի» երեկոյան լրատվականով հաղորդվեց, որ Ֆրանսիայի նախագահ Նիկոլա Սարկոզին իր 50 հոգիանոց անձնակազմով ժամանել է Երևան, Զվարթնոցի նորակառույց շքեղ օդանավակայանից հմայվել մայրապատկեր Արարատով, այցելել Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին, ապա բարձրացել Ծիծեռնակաբերդ և հարգանքի տուրք մատուցել 1915 թ. անմեղ նահատակների հիշատակին, տպավորվել թանգարանի ցուցադրություններով, այնուհետև պաշտոնական ճաշկերույթից հետո ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի հետ շրջել գիշերային Երևանի հրապարակում, հիացել ջրազույնային երաժշտության հեքիաթով:

Այդ լրատվությունը լսելով՝ Վ. Սվազյանն իր դստեր պ. գ. թ. Քնարիկ Սվազյանի հետ շտապում է «Արմենիա-Մարիո» հյուրանոց, ուր պատվարժան հյուրը հենց նոր էր ներս մտել շքամուտքից: Ջերմ մակագրությամբ նոր գիրքը նվիրելու հարմար պահն էր: Ֆրանսիայի նախագահը շնորհակալական ժպիտով լսել և ընդունել է անգլերեն թարգմանված սովոր հատորը և այն երկու ձեռքով վեր բարձրացրել՝ հավաստելով իր հանձնառությունը Հայոց ցեղասպանության ժխտումը քրեականացնող օրենքին ուժ տալ:

ՀՈՐԵԼՅԱՆ

Գիտնականը,
մանկավարժը, քաղաքացինԱլպիկ Ռաֆայելի Մկրտչյանի
ծննդյան 75-ամյակի առթիվ

Բոլորեց 75 զԱԱ ակադեմիկոս, գիտնական, մանկավարժ ու գիտահետազոտական կառույցի կազմակերպիչ Ալպիկ Ռաֆայելի Մկրտչյանի 75 տարին:

Ա. Մկրտչյանը ծնվել է 1937 թ. փետրվարի 16-ին Ծաղկունք գյուղում (այժմ՝ 73 Գեղարքունիքի մարզում): 1966 թ. ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտում (ք. Մոսկվա) պաշտպանել է թեկնածուական, 1983-ին՝ դոկտորական ատենախոսությունները: 1965–68 թթ. 73-րդ ԳԱ ֆիզիկատեխնիկական ինստիտուտում վարել է ավագ ինժեների, ավագ գիտաշխատողի պաշտոններ: 1986 թ. ընտրվել է 73-րդ ԳԱ թղթակից անդամ, 1996-ին՝ 73 գիտությունների ազգային ակադեմիայի իսկական անդամ:

1980–2006 թվականները շրջադարձային էին Ալպիկ Մկրտչյանի ստեղծագործական կյանքում: Այդ տարիներին նա 73 զԱԱ իր իսկ հիմնադրած ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտի տնօրենն էր: 2006 թվականից մինչև օրս նա այդ նույն գիտական հաստատության տնօրենի խորհրդակցական է, միաժամանակ նաև գիտական ղեկավարը և բաժնի վարիչը:

Չափազանց լայն են ակադեմիկոս Ա. Մկրտչյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակները՝ միջուկի էներգետիկ մակարդակների գերնուրբ կվադրուպուլային ճեղքվածություն, բարձր լուծողականության միջուկային մագնիսական ռեզոնանսի տեխնիկա, օրգանական տարաբնույթ միացությունների կառուցվածքի հետ կապված հիմնախնդիրներ:

Գիտական ուսումնասիրությունների յուրօրինակ և խիստ արդիական բնագավառ է Ա. Մկրտչյանի անգույն իրերի կարգի ալիքի երկարության էլեկտրամագնիսական ճառագայթների (մյուսբառերով, ռենտգենյան, զամմա, սինքրոտրոնային), տարրական մասնիկների (էլեկտրոն, պոզիտրոն, նեյտրոն), ինչպես նաև արտաքին ազդակների (ակուստիկ դաշտեր, ջերմաստիճանի գրադիենտ) առկայության պայմաններում պլազմայի բնութագրիչների կառավարմանը նվիրված աշխատանքները:

Իր գիտական գործունեության ընթացքում նրան հաջողվել է հայտնաբերել հիպերմայնի ազդեցությամբ ուլտրառեյադիատիվ հստիկ էլեկտրոնների կայունացման ժամանակ ի հայտ եկող կոշտ զամմա-քվանտներ, ինչպես նաև ակուստիկ ալիքներով պլազմայի բնութագրիչների կառավարման հնարավորությունը, կոհերենտ ակուստիկ դաշտերով մյուսբառերով քվանտների մոդուլացումը, կրկնակի զամմառադիոհաճախային ռեզոնանսը և այլ ֆիզիկական երևույթներ:

73-րդ ԳԱ հանձնարարությամբ 1971 թ. Ա. Մկրտչյանը Գորիսում նախաձեռնել է ԳԱ հաշվողական կենտրոնին կից ֆիզիկատեխնիկական կենտրոնի ստեղծումը, ինչով սկզբնավորվեցին գիտահետազոտական աշխատանքները կոնդենսացված միջավայրերի սպեկտրոսկոպիայի բնագավառում:

Ա. Մկրտչյանը հատուկ դասընթացներ է վարել Երևանի պետական համալսարանում, նրա ղեկավարությամբ պաշտպանվել են մի քանի տասնյակ ատենախոսություններ:

Հորեկյարը եղել է 73 զԱԱ նախագահության անդամ, ինչպես նաև 73 զԱԱ ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի տեղակալ: Նա վաստակավոր գյուտարար է (1984), գիտության վաստակավոր գործիչ (2007), պարգևատրվել է «Անանիա Շիրակացի», ԵՊՀ ոսկե մեդալներով, միջազգային և խորհրդային ցուցահանդեսների բազմաթիվ ոսկե և արծաթե մեդալներով, ստացել է Կուրչատովի անվան մրցանակ (ՌԴ) և Սեմյոնովի անվան ոսկե մեդալ (ՌԴ): Նա Պրոխորովի անվան ճարտարագիտական գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան անդամ է, Ա. Մ. Պրոխորովի անվան մրցանակի դափնեկիր:

Այսօր էլ վաստակաշատ գիտնականը շարունակում է ծառայել մեր երկրի գիտությանն ու երիտասարդ գիտնականների կրթության գործին: Գիտական հասարակության, ինչպես նաև նրա բոլոր գործընկերների անունից մեծարգո ակադեմիկոսին ցանկանում ենք քաջառողջություն, երկար տարիների կյանք և ստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

Ռադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

73 զԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս

Յուրի ԶԻԼԻՆԳՈՐՅԱՆ

73 զԱԱ ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար

(Սկիզբը՝ 2011 թ. N 12-ում և նախորդ համարում)

1922 թ. ուղղագրական ռեֆորմի միակողմանի ու մակերեսային ընկալման դեպքում անգամ մեր ջունգլիական էլիտան անսպառ նյութ ուներ բուլղարական ազգակուլ քաղաքականությունը ներկայացնելու համար: Այդ քաղաքականությանը զուգարվում էին դարասկզբի ազգային ողբերգությունները, բուլղարների իրականացրած ազգային կադրերի բանտարկություններն ու մասսայական աքսորները, ինչպես նաև մանկապարտեզային ճշմարտությունը, թե «ազգային հատկանիշներից կարևորագույնը լեզուն է ու նրա հիմքը հանդիսացող գիրը»: Բայց ինչ ջունգլիական էլիտա, որ բավարարվի եղածով և չընկնի մոգոնումների, նենգափոխումների, այլևայլ ցնդաբանությունների գիրկը: Դեռևս անձի պաշտամունքի մերկացման տարիներին քննարկումներից մեկի ժամանակ հրապարակվեց, թե Հայաստանի բնակչության 7 տոկոսը կամ կացնահարվել է, կամ աքսորվել Սիբիր:

ԶՈՒՆՔԻԱԿԱՆ ԼԱՐԱՄԱՂԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՌՈՂԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋՔՈՒՐԸ

Այդպիսի արյունոտ իրականության առկայությամբ ինչ նպատակով են թունամյանին էլ դարձնում բուլղարների զոհ՝ հայտարարելով. «Պատահական չէ, որ թունամյանը մահացավ այդ տեսակետն ասելուց 10 ամիս անց՝ 1923 թ. մարտի 23-ին»: Զե՛՛ որ բոլորը գիտեն, թե ինչից մահացավ թունամյանը: Գոնե խելքները գլուխներում պահեն և տարուց 10 օր պակասը չդարձնեն 10 ամիս անց: Այդ դեռ քիչ է: «Պարոյր Սևակի սպանության պատճառները դեռևս բացահայտված չեն, սակայն հայտնի է, որ նա ազգային կյանքի կարևորագույն խնդիրներից մեկն էր համարում ազգային միասնական ուղղագրության վերականգնումը»: Մնում է սրտատրոփ սպասենք՝ տեսնելու համար, թե ինչ հերոսականությամբ են բացահայտելու «Պարոյր Սևակի սպանության պատճառները»:

Ինչ վերաբերում է զուտ լեզվագիտական-ուղղագրական հարցերին, այն սկիզբ է առել գրապայքարի ժամանակներից, հերթականորեն բորբոքվել ուղղագրական ռեֆորմի առնչությամբ և շարունակվում է մինչև այսօր: Բայց երբ փորձում են այդ հարցերի կողքով անցնել, մի թափով հայտնվում են 7-րդ երկնքում: Ո՞վ չգիտի, որ օ և է տառերը այբուբենից հսկելու կոպիտ, հակալեզվական սխալ էր, և մեր մտավորականները հանգրստ չունեցան, մինչև չվերականգնեցին այդ տառերը իրենց օրինական տեղերում: Բայց տեսե՛ք ի՞նչ է բացահայտվում է տառի կապակցությամբ. «Դա միայն տառի վերացում չէր, այլ մտածողությունից հավատի արտամղման փորձ էր»: Եվ այս գերագույն ճշմարտությունը հաստատելու համար օգնության է հասնում իրավաբանական և փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր Թոմ Սամուելյանը և փիլիսոփայական «ընդհանրացմամբ» հաստատում. «Չետաքրքիր է, որ այն հիմնական առաջնությունները քրիստոնյայի՝ սէր, հաւատ, հոյս, մկտուխը, բոլորը աղավաղվել են»: Իսկ ի՞նչ է բարբառում հայոց երգահան Արթուր Շահնազարյանը. «Հնչյունաբանական տեսակետից այսօրվա ուղղագրությունը աքսոր է: Դա բոլոր տեսակետներից չի դիմանում որևէ արդարացման»: Պարոնը գոնե մասնագիտության բերումով պետք է տեղյակ լիներ, որ իր գոված «հնչյունաբանությամբ» գրվող ու-երը դեռևս միջնադարում փոխում էին ը-երի, երբ տողադարձ էին կատարում կամ շարական երգում: Ահա ինչ է գրում այդ առնչությամբ Ղազարոս Աղայանը. «Ուա, ուե, ուի, ուո տառերով գրվող բառերում ու ծայրավորը տողադարձի ժամանակ նույնիսկ մեր նախնիք չինել են ը. այսպես են վարվել և շարականներում, փոխանակ գրելու ուժով՝ գրել են ըա: Օրինակ այսպես՝ աստը-ւաժ, տը-ույթուն, նը-ւեր, զը-ւարթ, նը-ւիրել» (Աղայան, հ. 3, էջ 310-311):

Իր գոված հնչյունաբանությամբ է պարոնը ներկայացնում Կոմիտասի երաժշտությունը: Ինչ վերաբերում է իշխանություններին ուղղած պարոնի հարցապնդմանը, ինչքան փորձեցինք իմանալ, թե ինչ խորախորհուրդ բացահայտում է կատարում, այնպես էլ ոչինչ չհասկացանք, ուրիշներին էլ օգնության կանչեցինք, արդյունքի չհասանք: Մնում է այն հանձնենք ընթերցողին, զույգ մեկը հասկանա՞. «Իշխանությանը հարց եմ դնում. մարդկանց խումբ, որոնք այդ օրենքները այդպես գրել են, իշխանություն ունենալու նրանց վրա, ովքեր պիտի սովորեն և նրանց սխալները բռնելու և ուղղելու և արդեն ձեռքի մարդ ունենա՞»:

Ինչ վերաբերում է էլիտայի կազմի մեջ մտնող դոկտոր, պրոֆեսոր, թեկնածու լեզվաբաններին, նրանք հիմնովին ցույց տվին, որ կամ պատկերացում չունեն գիտության այն բնագավառի մասին, որի անունով ճոճաճ աստիճաններ ու կոչումներ են ստացել, կամ էլ մասունական խորամանկությամբ անմեղի ու անտեղյակի կեցվածք են ընդունել իրենց սև գործը առաջ տանելու համար: Իհարկե, մենք չենք պահանջում, որ նրանք տեղյակ լինեն միջնադարյան հայ լեզվագիտական մտքի ձեռքերումներին, կամ Մխիթարյան միաբանության զույգ ճյուղերի լեզվաբանների վաստակին, կամ էլ 19-20-րդ դարերի արևելահայ լեզվաբանների ժառանգությանը: Բայց պարտավոր էին գոնե տեղյակ լինել բազմավաստակ Աճառյանի բացահայտումներին, որն իրեն հատուկ մանրակրկիտ հետևողականությամբ ապացուցեց, թե

ե՛րբ, ովքե՛ր և ինչպե՛ս ձևավորեցին գրաբարյան կոչվող ուղղագրությունը, որ այդ ուղղագրությունը ոչ մի կապ չունի Մեսրոպ Մաշտոցի հետ, որ այն ստեղծվել է Մաշտոցի մահվանից կես դար հետո: Տեղի-անտեղի Աճառյանի անունը շահարկող մեր էլիտային ձեռք չի տալիս այդ իմանալը, որովհետև դրանով նրանք կզրկվեն Մաշտոցի սրբացած անունը շահագործելու հնարավորությունից:

Նույն անգիտությունը կամ դեմագոգիան է իշխում նաև բոլոր այն դեպքերում, երբ առնչվում են զուտ լեզվական, ուղղագրական հարցերին: Նրանք «Գրաբարի ձեռնարկ»-ից տեղեկացել են, թե հայոց լեզվի յա երկհնչյունը պետք է գրել եա-ով, յուն իւ-ով, վա, վե, վո, վու երկծայնների դեպքում արտասանվող վ-երի փոխարեն ու գրել, և 1500 տարի առաջ հայոց լեզվի ուղղագրական համակարգ մտցրած այդ արհեստականությունները լիուլի բավարարում են նրանց, որպեսզի հայ ժողովրդի եր-

կու հատվածների միջև չինական պարիսպ կանգնեցնեն, սպառնան, որ եթե չվերադառնանք այդ խեղաթյուրված ուղղագրությանը, մեր միասնական ժողովուրդը տրոհվելու է, առաջանալու են երկու տարբեր ազգեր: Մենք չենք անդրադառնում ֆիլմում մեծ տեղ զբաղեցնող ուղղագրական լարախաղացություններին, քանի որ դրանց պատասխանները տրված են մեր նախորդ դիտարկումներում, բայց չենք կարող շրջանցել այդ առնչությամբ նրանց բարձրացրած պրոպագանդիստական փոխառությունները: Ահա դրանցից մի քանիսը:

Պարզվում է, որ այդ մի քանի արհեստական գրությունների պատճառով է, որ «Արևմտահայ հատվածը չգիտե արևելահայ մշակույթը, արևելահայ հատվածը չգիտե արևմտահայ մշակույթը, և այդ հատվածայնությունը ուժասպառ է անում մեր ժողովրդին»:

Բայց տեսնե՛ք, թե մեր երկու հատվածների փոխադարձ անտեղյակության մասին ինչ է վկայում բազմավաստակ Աճառյանը: «...Կարող են վկայել, թե արևմտահայերը բնավ, երբեք դժվարություն չեն կրում արևելահայ լեզուն հասկանալու համար, որ չափազանց սիրում են...Իմ անձնական կյանքից հիշում են... ձեռք բերինք Ռաֆիկ Սալախյանը...», երբ հերթը հասավ ինձ, տարա տուն և հափշտակված կարդացի: Ոչ միայն լեզուն հասկանալի էր ինձ, այլև այնքան ազդվեցի և այնպես սովորեցի, որ իսկույն ձեռնարկեցի նրա նմանությամբ մի վեպ գրելու արևելահայ բարբառով: Այս ժամանակ ես տասներկու տարեկան էի...Ինչ մնում է արևելահայերին, Պարոնյանի «Մեծապատիվ մուրացկանները» և «Պաղտասար աղբարը» ամենքի բերանն են» (Հր.Աճառյան, ՀԼՊ, հ. 2, էջ 552-553):

Իրողությունները գլխավայր ներկայացնող արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Չուքասյանը միաժամանակ իր գիտնականության բարձունքներից հանդիմանում է բոլոր նրանց, որոնք օտար լեզուներ չիմանալով՝ հանդգնում են բերան բացել մեր ուղղագրության վերաբերյալ: «Ցավալի է, որ մաշտոցյան ուղղագրության վերականգնման դեմ են լեզվաբանների մի մասը, և դժվար չէ նկատել, որ այդ մասը չգիտի լեզուներ, և օտար լեզուներ չիմանալով՝ իրենց վերապահում են դատողություններ անել մեր ուղղագրության վերաբերյալ»: Իսկ թե ինչու պետք է մեր ուղղագրությունը կախման մեջ պահենք օտար լեզուներին, դա արդեն պարոնի գաղտնիքն է: Մարդ ակամա հիշում է մեր գիտական էլիտային տված լուսահոգի Ղազարոս Աղայանի գնահատականը. «Մերոնք մեր կյանքի մեջ պարզ աչքով ոչինչ չեն տեսնում, ոչինչ չեն նշմարում, մինչև չեն զրահավորվում եվրոպական ակնոցով: Մտածում են թարգմանաբար, խոսում են թարգմանաբար» (Ղ.Աղայան, հ. 3, էջ 367):

Ջունգլիական էլիտայի դոկտոր, պրոֆեսորներից ոչնչով հետ չեն մնում հոգևոր դասի ներկայացուցիչները, որոնք նույնիսկ կարողանում են տեսնել, թե այսինչ եկեղեցին վերակառուցելու ու վերաբացելու ժամանակ ինչպես է պատից կախված մանուկ Հիսուսի աչքերից ուրախության արցունքներ թափվում: Ահա Մեսրոպ ք. Ա-րամյանը, որի համար է տառի դուրսմղումը այբուբենից մեզ մեր հավատից գրկելու նպատակով է կատարվել. չէ՞որ է-ն Աստծո խորհրդանիշն է մեր գրահամակարգում: Եվ «դասական ուղղագրության վերականգնումը կարևոր խնդիր է, որովհետև դրանով վերականգնում ենք անցյալի հետ կապող հոգեղեն սկզբունքները, ըստ մեր պատմական սիմվոլիզմին ենք վերադառնում: Հավատացե՛ք, թե որ մարդն այսօր գրում է այնպես, ինչպես գրում էր Մեսրոպ Մաշտոցը հինգերորդ դարում»: Եվ «հոգեղեն սկզբունքների» վերականգնման պահանջն է ներկայացնում ք. Արամյանը՝ շեշտելով. «Չարմանում ենք, ինչու այսօր մենք չենք ծնում չարենցներ, տերյաններ, թունամյաններ: Նրանք լեզուն սովորել են սկզբնաղբյուրներով, սկզբնաղբյուրներով հաղորդակից են եղել հոգեղեն ակունքներին, իսկ այսօր մենք մեր երեխաներին կտրում ենք այդ հնարավորությունից»:

(Շարունակելի)

Արտաշես ՀԱԿՈՐՉՅԱՆՅԱՆ

Հայաստանում գիտությունը պահանջարկ չունի: ԻՆՉՈՐ

(Սկիզբը՝ 2011 թ. N 12-ում և 2012 թ. N 1-ում)

Սույն ծրագրի կատարմանը պարտադիր կարգով պետք է մասնակցեն. առաջարկության հեղինակը՝ երկրաբանա-հանքաբանական գիտությունների դոկտոր Զ.Ավագյանը (ծրագրի համակարգող և ղեկավար), երկու հեղինակավոր բժիշկ՝ քաղցկեղի և սրտանոթային հիվանդությունների գծով մասնագետներ, մեկ տնտեսագետ, մեկ մասնագետ սննդարդյունաբերության գծով և երկու օժանդակ աշխատողներ՝ լաբորանտներ (դեղագործներ), որոնք էլ պետք է պատրաստեն ցեղիտային հավելումով փորձանմուշներ (անհրաժեշտ է լինելու 33 Նոյեմբերյանի հանքավայրից բերել անհրաժեշտ քանակի և բարձր որակի՝ ցեղիտի, մասնավորապես, 90% պարունակությամբ ցեղիտային հանքաքար, փշրել ու մանրացնել դրանք և ապա չորացնել 250-3000C-ի պայմաններում երկու ժամ տևողությամբ):

Արտասահմանյան, հատկապես, ՌԴ Նովոսիբիրսկի բժիշկների հետազոտություններից պարզ է դարձել, որ շատ ավելի լավ արդյունք է ստացվում, երբ ցեղիտների հետ համատեղ օգտագործվում է բենթոնիտների մոնոմորֆիլոնիտ հանքանյութը ցեղիտների հետ համահավասար քանակներով:

Հայաստանը շատ հարուստ է մոնոմորֆիլոնիտ հանքանյութի մի քանի տարատեսակներով, հատկապես. մատրիում-կալիումական, մատրիում-կալցիումական (Իջևանի շրջանի Սարիգյուղի հանքավայրը) և կալցիում-մատրիումական և կալցիում-կալիումական (Նոյեմբերյանի հանքավայր) տարատեսակներով, որոնք բոլորն էլ պիտանի են նշված գործում կիրառելու համար:

Սույն թեմայով նախատեսվում է նաև փորձարկել ցեղիտբենթոնիտային խառը տարատեսակները:

Նախագծի հիմնավորումը բերեցինք ամբողջությամբ, այնպես, ինչպես դրվել է նախագծի բովանդակության մեջ, որպեսզի Հայաստանի գիտնականները և «Գիտություն» թերթի ընթերցողները կարողանան ըմբռնել հարցի էությունը և նրանց համար պարզ դառնա, թե 33 կրթության և գիտության նախարարության գիտության պետական կոմիտեում նստած չինովնիկները որքանով են մտահոգված մեր բնակչության առողջական վիճակով:

Նախագծի հիմնավորմանն ի հավելում բերենք Սյունիքի մարզի Կապանի շրջանի բնակչության առողջական վիճակը բնութագրող մի քանի տվյալներ:

Նախ նշենք, որ Կապանի շրջանի բնակչության առողջական վիճակի վատթարացման հիմնական մեղավորները Քաջարանի պղնձամոլիբդենային և Շահումյանի ոսկի-բազմամետաղային հանքավայրերն են, ավելի ստույգ՝ դրանց շահագործական աշխատանքները: Հանքահարստացման գործընթացներում օգտակար տարրերի թերկորզման և մի քանիսի չկորզման հետևանքով տարեկան շրջակա միջավայր են թափվում տասնյակ միլիոնավոր տոննաների հարստացվող, որոնց հետ էլ հազարավոր ու տասնյակ հազարավոր տոննաներով ծանր մետաղներ ու թունավոր տարրեր:

ՀՀ ԳԱԱ էկոլոգամոնոֆերային հետազոտությունների կենտրոնի տնօրեն պարոն Ա. Սաղաթեյանի հաղորդման համաձայն «Կապան քաղաքի տարածքում փոշու մեջ հայտնաբերվել են հիպերտօքսիկանտներ (մասնագետները դրանց աղբյուրը գտել են պղնձաքարներում): Հայտնաբերվել են սնդիկ և կադմիում, որոնք ծանր մետաղներից ամենավտանգավորներն են հանդիսանում: Ուսումնասիրության ենթարկելով քաղաքի տարբեր պոչամբարներում արածող կովերի կաթի բաղադրությունը մասնագետները պարզել են, որ այնտեղ առկա է սնդիկի, կադմիումի, մկնդեղի, իսկ հիմնական մայրուղուն հարակից տարածքում արածող կովերի կաթում նաև կապարի մնացուկներ: Հետազոտվել է Քաջարանի 12 և հարակից Լեռնածոր գյուղի 5 երեխայի առողջական վիճակը: Քաջարանի երեխաների 70%-ի մոտ մազերում մկնդեղի գերխտություն է հայտնաբերվել, բոլորի մոտ կա կադմիումի, սնդիկի, պղնձի գերազանցություններ, իսկ 4 երեխայի մոտ՝ սնդիկի գերխտություն: Քաջարանի քաղաքապետարանն իր միջոցներով այդ երեխաներին բուժման է ուղարկել, և պարզվել է, որ նրանց մոտ առողջական լուրջ խնդիրներ կան: Այդ քաղաքում կարելի է անգեղանի նկատել անեմիա հիվանդությունը: Առավել վատ վիճակ մասնագետները գրանցել են Սյունիքի գյուղական համայնքներում, որտեղ որևէ մաքուր սննդամթերք չի աճում, յուրաքանչյուրում առկա են տարբեր մետաղների գերնորմատիվային ցուցանիշներ»:

Կարծում ենք վերը նշված էկոլոգիական և բնակչության առողջական վիճակի մասին տեղյակ են ինչպես գիտության պետական կոմիտեի ղեկավար աշխատողները (այդ թվում նաև նախագահը), այնպես էլ ծրագրի փորձագետները (եթե այդպիսիք եղել են), իսկ եթե տեղյակ չեն... (կուպիտ խոսքերից խուսափելու նպատակով շարունակությունը չեմ գրում): Շատ են ափսոսում, որ տեղյակ չեն: Այս բոլորով հանդերձ, ծրագրի ֆինանսավորումը մերժվել է: Առաջ անցնելով նշեմ, որ մերժվել է ոչ թե մեր կողմից ներկայացված ծրագրի ֆինանսավորումը, այլ հանրապետության վարչապետի հանձնարարականը, որի համար վարչապետի մտահոգությունը մեր մտահոգությունից շատ ավելին պետք է լինի (սպասում ենք վարչապետի արձագանքին):

2010 թ. նոյեմբերի 2-ին՝ ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեից պատասխան չստանալով, զանգահարել ենք գիտության պետական կոմիտե պարոն Լ. Մարդոյանին, որն էլ մեզ տեղեկացրել է, որ ծրագիրը չի ֆինանսավորվել: Փոքրիկ դիմումով դիմել ենք վարչապետ պարոն Ս. Սարգսյանին, որին ի պատասխան ՀՀ ԿԳ նախարար պարոն Ա. Ալոտյանը մեզ գրում է «Ի պատասխան Ձեր 01.11.2010 թ. ՀՀ վարչապետին ուղղված դիմումի, որը վերահասցեագրվել է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարին, հայտնում եմ, որ ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտե Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի կողմից ներկայացված նախագիծը քննարկվել է ՀՀ ԿԳ նախարարի 02.08.2010 թ. թիվ 1261 Ա/Բ հրամանով ստեղծված գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային և պետական նպատակային ծրագրերի քննարկման հանձնաժողովի նիստին և չի երաշխավորվել ֆինանսավորման»:

Ի՞նչ է նշանակում այս պատասխանը: Արդյո՞ք այս պատասխանը և «հանձնաժողովի» մերժումը չի նշանակում արհամարհական վերաբերմունքի արտահայտում մեր ժողովրդի, մեր ողջ բնակչության առողջական վիճակի վերաբերյալ: Եվ, հետո, պարոն նախարարը հարցի էության վերաբերյալ պատասխան գրելու փոխարեն, մեզ ավելորդ անգամ հիշեցնում է, որ ծրագրի ֆինանսավորումը մերժվել է: Բայց, չէ որ մենք այդ մասին արդեն իսկ գիտեինք և դրա համար էլ դիմել էինք վարչապետին:

Նշենք ևս մեկ անգամ. մեր ծրագիրը վերաբերում է Հայաստանում բնակվող ողջ ժողովրդի, հատկապես և առավելապես լեռնահանքային մետաղական օգտակար հանածոների զարգացման և պահպանմանը:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Միանշանակ է, որ սույն, ոչ ընդարձակ անդրադարձի մեջ մենք հնարավորություն չունենք անդրադառնալ հանդեսի բովանդակության սիրով գրված ուսումնասիրությունը վաղամեծիկ, Հայաստանի օրհասական օրերին փրկչի դեր խաղացած մեծ հայրենասեր Ալեքսանդր Մյասնիկյանի մասին, որի անունը իր անմոռաց տեղն ունի հայոց մեծերի կողքին: Այո, սեփական ժողովրդի պատմությունը և ժողովրդի երեկներին ուրանալը ամեն ինչի վերջն են:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ և մեկ անգամ ևս հպարտանալ միջնադարի հայ մտքի և ճարտարապետության անկրկնելի գլուխգործոցներով:

Հայաստանի բազմաթիվ մայրաքաղաքներից ամենահեռավորը Անի է՝ հայ ժողովրդի սիրելի և լեգենդար ոստանը: Պատմական Անիի ճարտարապետությանն է նվիրված Մուրադ Հարությունյանի «Անիի ճարտարապետությունը» հետազոտությունը, որ գրվում է Անիի Բագրատունյաց թագավորության մայրաքաղաք հռչակելու 1050-ամյակի առթիվ: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ

ԿԵՆՍԱՔԱՆՆԵՐՆ

ապացուցեցին, որ բույսերը հաղորդակցվում են

Բրիտանական էքստեր քաղաքի համալսարանի կենսաբաններին հաջողվել է ապացուցել, որ բույսերը (մասնավորապես բանջարաբույսերը) կարող են իրար հետ հաղորդակցվել: Ժապավենի վրա ամրագրվել է, թե ինչպես մի բույսը մյուսին նախազգուշացնում է մոտալուտ վտանգի մասին, հաղորդում է BBC-ն:

Կենսաբաններին վաղուց հայտնի է բույսերի հաղորդակցման մասին, բայց գիտական ակնբախ հաստատում չկար: Ուստի գիտնականները փոքր-ինչ փոփոխեցին կաղամբի ՂԵԹ-ն, բույսի ներսում ավելացնելով լուցիֆերազ կոչվող սպիտակուցի պարունակությունը: Դրա առկայության շնորհիվ լուսատուիկները մթության մեջ լույս են տալիս: Այդ սպիտակուցն ավելացվեց, որպեսզի կինոլիսիններով հնարավոր լինի ամրագրել բանջարաբույսերի հաղորդակցումը, գրում է «ՂԵՆԼԻ մեյ» թերթը: Կենսաբանները կտրեցին կաղամբի մի տերև: Դրանից հետո բույսն արձակում էր հատուկ գազ՝ մեթիլ ժասմոնատ: «Չենց դա էլ բանջարաբույսերի ծայրն է», - ասում են գիտնականները: Այդ նյութի միջոցով բույսերն իրար նախազգուշացնում են մոտալուտ վտանգի մասին: Ահագանգը լսելով՝ մոտակա բանջարաբույսերը իրենց տերևներում ավելացնում են թունամյութերի պարունակությունը և այդպիսով վանում զանազան վնասատուներին, առաջին հերթին՝ միջատներին: Էքստերքի գիտնականներն ասում են, որ նման ձևով հաղորդակցվում են ոչ միայն բանջարաբույսերը, այլև ծաղիկներն ու նույնիսկ ծառերը:

Բույսերը նաև կարողանում են «հարազատներին» տարբերել «անձանորդներից», ինչը դրսևորվում է արմատների պատերազմների բացակայության մեջ, ինչպես նաև գեներով հիշում են իրենց նախնիների հետ պատահած տհաճ դեպքերը:

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ...

Արարատը ի՞նչ է խորհում ամեն օր, Ամպերի մեջ միշտ փաթաթված ծյունաթույր, Այդ ամպերով իր երեսն է նա ծածկում, Որ չտեսնենք, թե ինչպես է արտասվում:

Ես սիրում եմ մեր տունը՝ երջանկություն է, ժամանակի ոսկի ծեծքում իմ մանկությունն է, Մնացել է միայն մեկը՝ հիշողությունն է, Դրանից թանկ հենց ինքը՝ իմ մանկությունն է:

Ինչի համար է մարդ արարածը, Երբ չի զգալու կողքինի ցավը, Երբ չի օգնելու ու չի տանջվելու, Ինչի է նման նրա ապրածը:

Դե պատկերացնենք աշխարհի վերջն է, Եվ ինձ ասում են՝ ի՞նչ ես դու ուզում, Եվ ես կասեմ, որ դեռ կյանք եմ անջնջում Ու մի փոքրիկ հույս, որ այն անվերջ է:

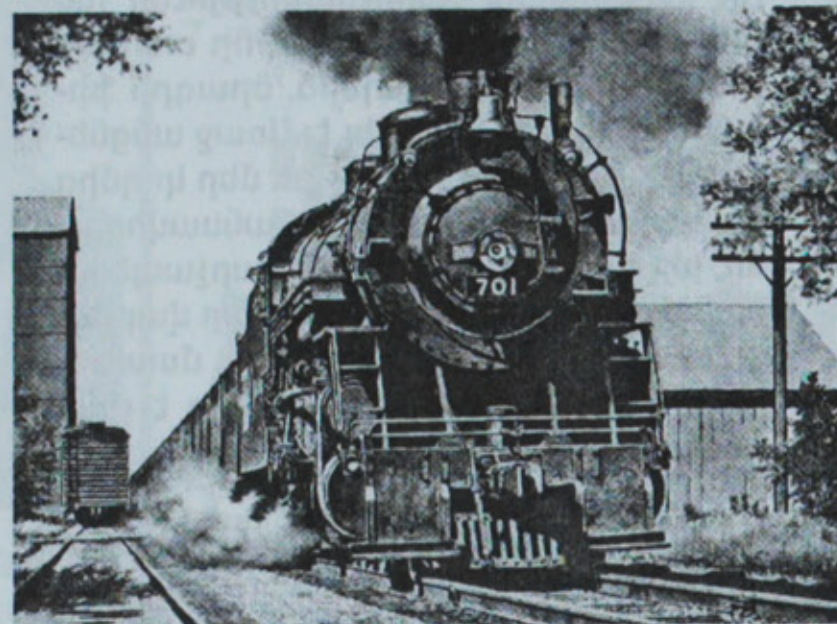
Հորդ անձրևից գետակներ են գոյանում, Այդ անձրևից ծաղիկներ են արթնանում, Գետին մոտիկ այն ծեր ծառը ինչ ասի, Երբ այդ ջրից իր արմատն է թուլանում:

Օվսաննա ՄԴԱՄՅԱՆ
ԳԱՍ ԳԿՄԿ մագիստրատուրայի
հոգեբանության
ֆակուլտետի 2-րդ կուրս

Դժոխք ուղևորվող գնացքը

1911 թվականի հուլիսի 14-ին Հռոմի երկաթուղային կայարանից ուղևորվեց 3 վագոնից բաղկացած մի գնացք: Գնացքի ուղևորները մեկնում էին դիտելու Լոմբարդիայի լեռներում գցված մեկ կիլոմետրանոց թունելը, որը ժամանակի առումով հազվագյուտ կառույց էր:

Զբոսաշրջիկները, բնականաբար, Իտալիայի հարուստ և նշանավոր ընտանիքների ներկայացուցիչներ էին: 106 ուղևոր հետաքրքրությամբ դիտում էին երկաթգծին զուգահեռ փռված տեսարժան վայրերը: Մի քանի ժամ հետո գնացքն արդեն Լոմբարդիայում էր: Առջևում երևաց հենց այն թունելը, որը զբոսանքի գլխավոր նպատակն էր:

Գնացքը դղրդոցով մտավ թունել և թունելի մյուս ծայրից այդպես էլ չերևաց: Եվ մինչև այսօր չկա հարցի պատասխանը, թե ուր անհետացավ գնացքը: Գուցե իսկապես գետնի տակն էր անցել: Բայց չէ՞ որ թունելն ու նրանով անցնող երկաթգիծը իրենց տեղում էին:

Իսպանացուն պարվասպետցին ուրիշի ոտքերը

Հիվանդը, որին 1911 թվականին պատվաստել էին ուրիշի ոտքերը, սկսել է քայլել: Ոտքեր վերապատվաստելու աշխարհում առաջին փորձը իրականացվել է Վալենսիայի Լա Ֆե հիվանդանոցում:

Տղամարդը, ուրիշի հասկանալի նկատառումներով չի տրվում, վթարի հետևանքով զրկվել էր զույգ ոտքերից: Հաջման բնույթն այնպիսին էր, որ անհմար էր աշխատող պրոթեզներ հարմարեցնել: Եվ որոշվեց հիվանդին վերապատվաստել դիակի երկու ոտքերը:

Մի քանի տասնյակ բժիշկներ ամբողջ 10 ժամ իրականացնում էին վիրաբուժական այդ հազվագյուտ գործողությունը: Եվ վերականգնողական երկարատև բուժումից հետո արդեն սեփական ոտքերով տղամարդն իր առաջին քայլերը կատարեց վերականգնողական կլինիկայի ջրավազանում: Այնպես որ, ինչպես արձանագրեցին բժիշկները, պատվաստումը հաջողվել է:

Բուժող բժշկի՝ վերապատվաստման վիրաբուժության աշխարհի առաջատար մասնագետներից մեկի՝ Պեդրո Կավադաս-Ոոդրիգեսի կարծիքով նրա հիվանդը վերականգնվում է շատ հաջող, առանց էական բարդությունների:

Տղամարդը կարող է ինքնուրույն քայլել, առանց որևէ օգնության: Սակայն դեռևս անհրաժեշտ է իրականացնել ամիսների վերականգնողական միջոցառումները:

Ի դեպ, երկու ոտքերի վերապատվաստումն առաջին փորձը չէ Կավադաս-Ոոդրիգեսի համար: Աշխարհում առաջին անգամ նա է իրականացրել երկու ձեռքերի (2006 թ.), ոտքերի (2008 թ.) և 2009-ին՝ դեմքի (ներառյալ ծնոտը և լեզուն) վերապատվաստումը:

Ամենակարևորը՝ բոլորն էլ հաջող:

ՄԱՆՈՒՄ ԴԵՏՈՒՄ

Դատում են մի մարդու, որը երրորդ հարկից սառնարանը նետել էր ցած և խեղել փողոցով վազող անցորդին:

ԴԱՏԱՎՈՐ - Մեղադրյալ, պատմեք ինչպես է եղել դեպքը:

ՄԵԴԱՊՐՅԱԼ - Գործուղումից վերադարձա առավոտյան շուտ: Մտնում եմ տուն: Կնոջ երեսին գույն չկա, շփոթված ինչ-որ բան է ուզում ասել: Ամեն ինչ հասկացա: - Ո՞ր է նա, - գոռում եմ կնոջ վրա և նկատում, որ մեր մուտքի մյուս դուռը բաց է: Նետվում եմ դեպի պատուհանը, բացում և ներքև նայում: Տեսնեմ ինչ... Կարծես ոչինչ չի եղել՝ նա միայն վարտիքով հանգիստ վազում է: Ես գրկեցի սառնարանը, մոտեցա պատուհանին և այն գցեցի անառակի գլխին: Դժբախտաբար վրիպեցի, միայն ոտքերը ջարդվեցին:

ԴԱՏԱՎՈՐ - Տուժող, մոտեցեք, պատմեք, ինչպես է եղել դեպքը:

ՏՈՒԺՈՂ - Պարոն դատավոր, ամեն առավոտ, աշխատանքից առաջ ես յոթ կիլոմետր վազում եմ: Դա, գիտեք, ինձ շատ է օգնում՝ առողջ մնալ...

ԴԱՏԱՎՈՐ - Կարճ կապեք, առանց ավելորդ բացատրությունների:

ՏՈՒԺՈՂ - Հասկացա, պարոն դատավոր: Ուրեմն, երկու շաբաթ առաջ, ինչպես միշտ, ես վազում էի իմ սովորական ճանապարհով: Մեկ էլ լսեցի ինչ-որ սուլոց: Վեր նայեցի, սառնարանը ուղիղ իջնում էր գլխիս: Մի կողմ թռա և ազատվեցի մահից...

ԴԱՏԱՎՈՐ - Լավ, պարզ է: Ներս հրավիրե՞ք վկային: (Երկու կողմերից գրկած ներս են բերում վկային: Նրա ձեռքերն ու ոտքերը գիպսի մեջ են): - Վկա՞, ասացեք, ինչպես է եղել դեպքը:

ՎԿԱ - Պարոն դատավոր, լուռ ու մունջ նստած էի սառնարանում: Սարսափից դողում էի, մեկ էլ զգացի, որ թռչում եմ ցած...

ԱՆՂՐԱԴԱՐՁ

Գիտնականները հավաստում են՝ փչանը չի սպել

Անդրադարձ մեր մախորդ համարում տպագրված «Ինչպես էր բարոն Մյունհաուզենը կայծեր կորզում աչքերից» հրապարակմանը:

Գլուխը ուժեղ խփելով ինչ-որ բանի, հատկապես, երբ ճակատն ես վնասում, մարդը զգում է, որ աչքերից կարծես կայծեր են թռչում: «Աչքերից կայծեր թռան» - դարեր շարունակ այսպես են ասում նման դեպքերում:

Սակայն հազիվ գտնվեն մարդիկ, որ սույն երևույթը համարեն իրական: Իբր, հիմարներ չկան, և այդպես միայն թվում է:

- Եթե փակեք աչքերը և ձեռքերով ուժեղ տրորեք դրանք, ապա կտեսնեք լուսավոր բծեր, կետեր, կայծեր և գունավոր կրակներ, որոնք կոչվում են ֆոսֆորներ: Դրանք առաջանում են աչքը ուժեղ տրորելուց: Օֆտալմոլոգները նման բացատրություն են տալիս բոլոր նրանց, ովքեր, այնուամենայնիվ, հետաքրքրվում են երևույթի կենսաբանական ելույթով:

Ուրեմն, իմացե՛ք, ձեր տեսողական ներվը ֆիզիկական այդ ներգոծությունը վեր է ածում ամենատարբեր պատկերների: Ահա թե ինչու՝ հարված ստանալով աչքին կամ գլխին, կարելի է աչքերի առաջ տեսնել կայծերը:

Սակայն բարոն Մյունհաուզենը իր «Ճամարիտ» պատմություններից մեկում պնդում է, որ աչքից դուրս թռած կայծով կարելի է բոցավառել վառողը: Եվ, պատկերացրեք, նա այնքան էլ հեռու չէ ճշմարտությունից: Այսպես թե այնպես մեր ժամանակների գիտնականները հիմքեր են տալիս հավատալու նման պնդմանը:

Մասաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտում կատարված հետազոտությունները փաստում են՝ մարդկային ուսկորները օժտված են պիեզալեկտրական հատկություններով: Այսինքն, ընդունակ են հարվածի ազդեցության արդյունքում արտադրել էլեկտրականություն:

- Դժվար է հուզում չապրել, երբ հայտնաբերում ես հետաքրքիր նոր երևույթ, - ասում է պրոֆեսոր Սթիվեն Ջոնսոնը:

Իր գործընկերների հետ նա իմի բերեց այն երևույթները, որոնք առաջանում են զանգի ոսկորներում և հայտնագործեց՝ ոսկորները էլեկտրականություն են ծնում:

Իհարկե, Մյունհաուզենը չէ, որ ոգեշնչեց պրոֆեսորին: Այլ այն տարօրինակ երևույթները, որոնք կատարվում են մարտի դաշտում: Նպատակը՝ փորձել հասկանալ, թե հաճախ բավական հեռվում պայթած արկերը կամ ռումբերը ինչու են ուժեղ կոնտուզիա առաջացնում զինվորների մոտ: Եվ, ինչպես պարզվեց, պատճառը էլեկտրականությունն է, որը զանգը արտադրում է մեխանիկական ճնշման ներգործությամբ:

Պրոֆեսորի ստեղծած համակարգչային մոդելի փորձարկումից պարզվեց՝ անգամ շատ թույլ հարվածային ալիքը զանգի ոսկորներում առաջացնում է պիեզալեկտրական էֆեկտ: Եվ այդ կերպ գոյացած հոսանքը կարող է խանգարել ուղեղի աշխատանքը և անգամ՝ վնասել ուղեղը:

Ամենագարմանալին. էլեկտրական լիցքերը հիմնականում կենտրոնանում են աչքերի շրջանում: Այլ խոսքով, աչքերից թռչող կայծերը ոչ թե թվացյալ են, այլ՝ իրական և ունեն ֆիզիկական ճշմարիտ ծագում՝ էլեկտրական: Ինչու՞. ինչպես որ պիեզակրակառիչներում, զանգի արտադրած կայծը աչքից դուրս չի թռչի և չի բոցավառի դյուրավառ վառողը:

ՀԵՏԵՎՈՒԹՅՈՒՆ: Մյունհաուզենը փչել է: Իսկական կայծը աչքերից հազվադեպ բացառություն է: Սակայն այն ֆանտաստիկա չէ:

Մասաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտի գիտնականները, պատմելով իրենց հետազոտությունների արդյունքների մասին, ամենևին չէին կատակում: Գանգից ծնված կայծերի մասին զեկուցումը հնչեց Ամերիկյան ակադեմիական ընկերության կոնֆերանսում, Բալթիմորում: Իսկ սա, հավատացե՛ք, շատ լուրջ է:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24բ, հեռ. 56-80-14:
Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է փապարության՝
22. 02. 2012 թ.: Տպարանակը՝ 500:

"ГИТУТЮН" ("Найка") газета НАН РА